

ORTOGRAFÍYA NA GADDANG

Ortograpíyang Gaddang

ORTOGRAFIYA NA GADDANG

Karapatang-sipi © 2019 ng Kagawaran ng Edukasyon
Dibisyon ng Nueva Vizcaya, Dibisyon ng Isabela, Dibisyon ng
Lungsod Cauayan, Dibisyon ng Lungsod Santiago; Translators
Association of the Philippines, Inc.; at ng Komisyon sa
Wikang Filipino.

Disenyo ng aklat ni Kimberly De Jesus

RESERBADO ANG LAHAT NG KARAPATAN. Walang bahagi
ng librong ito ang maaaring sipiin o gamitin nang walang
nakasulat na pahintulot mula sa may-akda at tagapaglathala.

Catalog-in-Publication data

Recommended entry:

Ortograpiya ng Gaddang / Kagawaran ng Edukasyon,
Dibisyon ng Nueva Vizcaya. -- Manila : Komisyon sa Wikang
Filipino, [2019], c2019.

100 pages, 13.97cm x 20.32cm

ISBN 978-621-8064-87-4

1. Gaddang dialect -- Orthography and Spelling.
499.218813 PL5671 P920190194

Inilathala ng

KOMISYON SA WIKANG FILIPINO
Gusaling Watson, 1610 Kalye JP Laurel
1005 San Miguel, Maynila
Tel. 02-8733- 7260 • 02-8736- 2525
Email: komisjonsawika@gmail.com
Website: www.kwf.gov.ph

KALAWUMANNA

Mga Nilalaman

4	MENSAHE
Mensahe
11	PAMUKKAT
Pambungad
15	GRAFEMA NA GADDANG
Ang Grafema ng Gaddang
27	PABALLAY IRA ANNA PABALLA-BALLAYAN
Mga Pantig at Palapantigan
33	PISPELING A PASAPIT
Pagbabaybay na Pasalita
39	PISPELING A PATURAK
Pagbabaybay na Pasulat
45	SIPING-POKABLE
Kambal-Patinig
51	SIPING-KONSONANTE ANNA DIGRAFU
Kambal-Katinig at Digrapo
55	INO PANAPIT IRA
Mga Tuldik

59

KEYUSAN NA GALLANG

Gamit ng Gitling

65

KLITIK

Klitik

69

PAKEDUMAN NA SAPIT IRA

Pagkakaiba ng mga Diyalekto

73

PANUNTULAN A SAPIT IRA MEANTU

SO ABBIN IRA

Mga Batayang Salita para sa Batà

81

NA PAKKAANGWA NA ORTOGRAFIYA NA GADDANG

Ang Pagbuo ng Ortograpiyang Gaddang

93

APENDIKS

Apendiks

MENSAHE

Mensahe

Na patturak anna pabbibbid si sapit a Gaddang e kurwa madiyat ingke. So appasa na pattaruntufad na diyafuwan ira, nepattaddan a iyaweno tata so pakegafuwan nu saay a amme iyaw a usa-usan na abbing ira sitoye.

Si ngān na ammin a Gaddang na Northern Nueva Vizcaya, Paracelis na Mountain Province, Southern anna Southwestern Isabela, iyaw a mensahe e tata a pammabala-balatmi sitaw a tumuntufad:

1) Komisyon sa Wikang Filipino (KWF); 2) Translators Association of the Philippines, Inc. (TAP); 3) Department of Education (DepEd); 4) Nueva Vizcaya Gaddang Indigenous People's Organization, Inc. (NNGIPO); anna 5) National Commission on Indigenous People (NCIP).

Na pammabala-balat e maawag a parefu a takkilalan ino tumuntufad ira: 1) Dr. Purificacion Delima, Komisyoner, anna Earvin Christian Pelagio, Mananaliksik-Wika na KWF; 2) Dr. Josephine Daguman, Senior Consultant in Field Linguistics, TAP; 3) Bb. Noemi Dumalaug, Director of Language, Education, and Development na TAP anneno TAP Language Development Team, 4) G. Alfred Mijares at Gng. Racquel Mijares na TAP anneno gumassalin si Bibliya a Gaddang a ira Gng. Niltrudes T. Lascota, Gng. Marylinda C. Ramos, Pedro Ben I. Gurat Jr., anneno Mestra ira anna Mestruwera na DepEd, Sangay ng Nueva Vizcaya, Paracelis na Mt Province, Southern anna Southwestern Isabela anneno manannakamda. Annanot si amminan, mappabala-balatak sike Gng. Norla S. Valdez, Gaddang Taskforce na Nueva Vizcaya, Principal na Bayombong West Elementary School anna Gng. Marilou G. Tugade, Principal na Sta. Rosa Elementary School. Ira ino namefu a nangwa si *Ortografiya na Gaddang*.

Tammalonggonna ino pangitunturu si sapit na Gaddang anna amme mabbayag umodduwenna ino makaabid si sapit a Gaddang gumafu si ortografiya.

Diyos mabbalat!

JOSE B. TAMANI, DPA, CESO III
Afu-Afu, NNGIPO

Ang pagsulat at pagbasa ng wikang Gaddang ay sadyang anapakahirap. Sa paglipas ng sunod-sunod na henerasyon, napatunayan na ito ang isa sa mga pangunahing dahilan kung bakit hindi ito ginagamit ng mga kabataan ngayon.

Sa ngalan ng lahat ng Gaddang ng Northern Nueva Vizcaya, Paracelis ng Mountain Province, Southern at Southwestern Isabela, ang mensaheng ito ay isang pagkakataon para pasalamat ang mga sumusunod:

1) Komisyon sa Wikang Filipino (KWF); 2) Translators Association of the Philippines, Inc. (TAP); 3) Department of Education (DepEd); 4) Nueva Vizcaya Gaddang Indigenous People's Organization, Inc. (NVGIPO); at 5) National Commission on Indigenous People (NCIP).

Ang pagpapahayag ng pasasalamat ay dapat na pantay na kilalanin ang mga sumusunod: 1) Dr. Purificacion Delima, Komisioner, at Earvin Christian Pelagio, Mananaliksik-Wika ng KWF; 2) Dr. Josephine Daguman, Senior Consultant in Field Linguistics, TAP; 3) Bb. Noemi Dumalaug, Director of Language, Education, and Development ng TAP, at ang TAP Language Development Workshop Team; 4) G. Alfred Mijares at Gng. Racquel Mijares ng TAP at mga tagasalin ng Bibliya ng Gaddang na sina Gng. Niltrudes T. Lascota, Gng. Marylinda C. Ramos, Pedro Ben I. Gurat Jr., at mga guro ng DepEd, Sangay ng Nueva Vizcaya, Paracelis ng Mt Province, Southern at Southwestern Isabela at ang kani-kanilang nakakatandang katutubo. Higit sa lahat ako'y nagpapasalamat kay Gng. Norla S. Valdez, Gaddang Taskforce ng Nueva Vizcaya, Punong-guro sa Bayombong West Elementary School at Gng. Marilou G. Tugade, Punong-guro sa Sta. Rosa Elementary School. Sila ang nagsimula na bumuo ng *Ortografya na Gaddang*.

Magiging mas madali ang pagtuturo ng wikang Gaddang at sa kalaunan ay dadami na ang makakapagsalita sa wika Gaddang dahil sa ortograpiya.

Maraming salamat!

JOSE B. TAMANI, DPA, CESO III
Pinuno, NVGIPO

So pattataratayu a tata natural a Gaddang a ana pelamang Sgagangena anneno pakkumanan si pangwa na *Ortografiya na Gaddang* e kaangga-anggam. Mepangngat iyaw a melawa anna medayaw. Iyaw a mapiya a inangwayu e mangipaita si pidduk so sapit diyaw anna so kawayan diyawera.

Ipannokkalku payeno Gaddang ira sito probinsiyatam a Nueva Vizcaya a nammung so kakunnara a Gaddang a naggabwat si Isabela anna Mountain Province tapenu padduruffunandeno akkabalinna yo *Ortografiya na Gaddang*. So duffun anna tiyempu a neyaddayu, mattalakak a maparulot ammin ino gakkad diyaw a amme matawataweno gagangeyu anna pakatakkilalan diyaw a ikkayu e tata a Gaddang.

Gumafu sitaw e mapatuyag kepayeno nassittatan a pabbufurulun diyaw. Sapitangku sikwayu a tataak paya manuffun a mappalabwak so gagangeyu anna kapiyanan na Gaddang e mærensiyayuna. Dandammangku a akwan ino pammakapiyan diyaw a naggabwat sike Diyos a namaratu sikwatam.

Bulungku i Ruth Raña Padilla a atawak a na-Gubernur na lubbuntam. Nanuffun pay so kaawan na Gaddang ira anneno gagangay na tarubbunan meantu so PRAYERS AND FAITH Development Agenda na gobyernutam a parefumi a iballay sikwayu e bulummi payeno tallu a anakmi. Idasa-dasalku sike Ama a Makapangwa a indannakayu si pammakapiyan!

Mattolay yo Gaddang!

CARLOS M. PADILLA
Gobernador, Nueva Vizcaya

Ang inyong pagkakaisa bilang isang katutubong pamayanang Apangkultura at ang inyong pagsusumikap sa paggawa ng *Ortografya na Gaddang* ay kapuri-puri. Karapat-dapat itong igalang at hangaan. Ang ganitong marangal na ginawa ninyo ay nagpapakita ng pagmamahal sa inyong wika at sa inyong kapuwa.

Ipinagmamalaki ko rin ang mga Gaddang dito sa ating lalawigan ng Nueva Vizcaya na tumipon sa kanilang mga kapuwa Gaddang na nagmula sa Isabela at Mountain Province upang pagtulungan ang pagbuo ng *Ortografya na Gaddang*. Sa tulong at panahon na ibinigay ninyo, nagtitiwala ako na makamit lahat ang inyong mithiin at hindi mawala ang inyong pagkakakilanlan na kayo ay isang Gaddang.

Nang dahil dito mapapalakas ang pinagkaisahang pagsasamahan ninyo. Sinasabi ko sa inyo na isa rin akong tutulong na pagyamanin ang inyong kultura at kapakanan ng Gaddang at ito'y inyong mamanahin. Iniisip kong gawin ang makakabuti sa inyo na nagmula sa Diyos na lumikha sa atin.

Kasama ko ang aking asawa na si Ruth Raña Padilla, dating Gobernador ng ating lalawigan. Tumulong din siya sa pangangailangan ng mga Gaddang at kultura ng pamayanan sa pamamagitan ng PRAYERS AND FAITH Development Agenda na pareho naming ibinahagi kasama ang tatlo naming anak. Pinapanalangin ko sa Amang Makapangyarihan na pagkalooban kayo ng pagpapala!

Mabuhay ang Gaddang!

CARLOS M. PADILLA
Gobernador, Nueva Vizcaya

Dayawangku ammin a kapaleyan na Gaddang si kaanana iyaw a programa a mapapaddat ino negagangay a akkatolay, tradisyon, anna iyakkatolay ino makasta a kostumbre.

Ino Gaddang e tata prominente a grupu na etnolingguwistiko na Nueva Vizcaya, Isabela, anna korwan kepay a lugar na Rehiyon 2. Sitoye, damana a matawataw iyaw a sapit na Gaddang nu ammetam mabbafurulun a mapatuyag iyaw. Udde ammu a amme iyaw a medemmu gumafu se makasta ino gakkad diyaw a mapatuyag iyaw megafu si akkeyangwana yo *Ortografiya na Gaddang*. Mangurugak ingke a megafu sitaw, ibali-balin na tumuntufad a diyafuwan ira na Gaddang ino napefunan diyaw.

Ikkanak, a Schools Division Superintendent diyaw sitaw a Dibisyon na Nueva Vizcaya, inanaman diyaw yo annuffungku sikwayu.

Parennad se madutung diyaw ino makasta a gakkad diyaw ira takesi maimuran diyaw ino negagangay a akkatolay na Gaddang.

Inanamngku ingke ino akkekastana iyaw a programa.

Mamitta imman, mattolay yo Gaddang!

FLORDELIZA C. GECOBÉ PhD, CESO V

Schools Division Superintendent

Dibisyon na Nueva Vizcaya

Kagawaran na Edukasyon

Binabati ko ang buong komunidad ng Gaddang sa pagkakaroon ng ganitong programa na mapapatatag ang kultura, tradisyon, at isabuhay ang magandang kaugalian.

Ang Gaddang ang isa sa prominenteng grupong etnolingguwistiko ng Nueva Vizcaya, Isabela, at iba pang parte ng Rehiyon 2. Ngayon, maaaring maglaho ang wikang Gaddang kung hindi tayo magkaisa na mapalakas ito. Ngunit alam ko na hindi ito mangyayari dahil maganda ang inyong layunin upang mapalakas ito sa pamamagitan ng paggawa ng *Ortografiya na Gaddang*. Lubos akong naniniwala na sa pamamagitan nito, ipagpapatuloy ng susunod na mga salinlahing Gaddang ang inyong nasimulan.

Ako, na inyong Schools Division Superintendent dito sa Dibisyon ng Nueva Vizcaya, asahan ninyo ang aking buong pusong suporta.

Nawa'y makamtan ninyo ang inyong mga magandang layunin upang mapangalagaan ninyo ang kultura ng Gaddang.

Inaasahan ko ang patuloy na ikabubuti ng programang ito.

Muli, mabuhay ang Gaddang!

FLORDELIZA C. GECOBÉ, PhD, CESO V

Schools Division Superintendent

Dibisyon ng Nueva Vizcaya

Kagawaran ng Edukasyon

PAMUKKAT

Gaddang yo tata so asiyam a sapit ira so naddadaruma a grupu na etnolingguwistiko na Nueva Vizcaya anna tata pay so adwafulu adwa a sapit so interu a Rehiyon 2 a nekalawuman na Siyudad na Cauayan anna Santiago, Angadanan, Reina Mercedes, Burgos, Aurora anna korwan a lubbun na Isabela. So kalubbunan na Nueva Vizcaya, usa-usan pay yo sapit na Gaddang so lubbun na Bagabag, Bayombong, Diadi, Quezon, Solano, anna Villaverde kunnapay so lubbun na Paracelis, Mountain Province.

Sitoye a tiyempu, bakkanin a puru a Gaddang yo sapit a usa-usan na abbing ira se nalamuranin si korwan a sapit. Iyaw ino resulta na pakibufurulun anna pakiatawa si korwan a gaka ira antu matawatawatawin iyaw e bisang lamangin yo makasapit. Kattantalaw a maawan yo sapit na Gaddang antu patolayantam iyaw tapenu ana maibattangtam so abbing ira annanot so tumuntufad a diyafuwan ira.

So K to 12 Curriculum Program, nakaangkla yo pangiyusa si sapit na Gaddang so programa na Mother Tongue Based-Multilingual Education (MTB-MLE) a base so Republic Act 10533, Section 5(f). Maiyusa iyaw a *Ortografiya na Gaddang* giya tapenu malan a makalakammu, maintindiyan anna maipakaammu iyaw a sapit. Makaduffun pay iyaw so gumatturak ira, gumassalin ira anna kompositor ira so pappalabwak so literatura na Gaddang.

Ino napili a mamestru/mamestra a Gaddang bulunda pay ino manannakamda ira anna ino afu-afu na Gaddang ira so kalubbunan na Nueva Vizcaya, Isabela, Siyudad na Cauayan anna Santiago, Paracelis anna adwa a mestra a representante na Nueva Vizcaya State University (NVSU) ino naddadaruffun so patturak na *Ortografiya na Gaddang*. Tallu a melawa a gumassalin so Bawu a Testamento na Bibliya na Gaddang, representante ira na Translators Association of the Philippines, Inc. (TAP), anna ino Komisyon sa Wikang Filipino (KWF) a nakkira-kira si fustu so pakkaangwa na iyaw.

PAMBUNGAD

Gaddang ang isa sa siyam na wika ng iba't ibang grupong etniko sa Nueva Vizcaya at isa rin sa dalawampu't dalawang wika sa buong Rehiyon 2 na kinabibilangan ng Lungsod ng Cauayan at Santiago, Angadanan, Reina Mercedes, Burgos, Aurora, at ibang bayan ng Isabela. Sa lalawigan ng Nueva Vizcaya, ginagamit din ang wika ng Gaddang sa bayan ng Bayombong, Diadi, Quezon, Solano, at Villaverde gayundin sa bayan ng Paracelis, Mountain Province.

Sa panahon ngayon, hindi na purong Gaddang ang wika na ginagamit ng mga bata dahil nahaluan na ito ng ibang wika. Ito ang resulta ng pakikisalamuha at pagpapakasal sa ibang mga lahi kaya nawawala na ito at kakaunti na lámang ang nakakapagsalita nito. Nanganganib na mawala ang wikang Gaddang kaya buhayin natin ito upang mayroon tayong maiiwan sa mga bata, lalong-lalo na sa sumusunod na mga henerasyon.

Sa K to 12 Curriculum Program, nakaangkla ang paggamit ng wikang Gaddang sa programang Mother Tongue Based-Multilingual Education (MTB-MLE) na batay sa Republic Act 10533, Section 5(f). Magagamit itong *Ortografíya na Gaddang* bilang gabay para madaling mapag-aralan, maintindihan, at maipalaganap ang wikang ito. Makakatulong din ito sa mga manunulat, tagasalin, at mga kompositor sa kanilang pagpapalago sa panitikang Gaddang.

Ang mga piling gurong Gaddang kasama rin ang mga matatanda at mga pinuno ng mga Gaddang na nagmula sa lalawigan ng Nueva Vizcaya, Isabela, Siyudad ng Cauayan at Santiago, Paracelis at dalawang kinatawang guro ng Nueva Vizcaya State University (NVSU) ang nagtulung-tulong sa pagsulat ng *Ortografíya na Gaddang*. Tatlong respetadong tagasalin ng Bagong Testamento ng Bibliya sa Gaddang, mga kinatawan ng Translators Association of the Philippines, Inc. (TAP), at ang Komisyon sa Wikang Filipino (KWF) ang masusing nagwasto sa pagkagawa nito.

Parennad a makaduffun iyaw a ortografiya so manunturu ira anna so abbing ira a makkalakammu si Gaddang.

FLORDELIZA C. GECOBÉ PhD., CESO V

Schools Division Superintendent
Dibisyon na Nueva Vizcaya
Kagawaran na Edukasyon

EVELYN V. RAMOS

Chief, Curriculum Division Implementation
Dibisyon na Nueva Vizcaya
Kagawaran na Edukasyon

RAYDA JOY C. CALANSI

EPS, Values Education
Former IPED Division Focal Person
Dibisyon na Nueva Vizcaya
Kagawaran na Edukasyon

MARIA CONCEPCION D. ABSALON, PhD.

EPS I, Araling Panlipunan, IPED Focal Person
Dibisyon na Nueva Vizcaya
Kagawaran na Edukasyon

NORLA S. VALDEZ

Principal I, Bayombong West Elementary School
Gaddang Task Force and Coordinator
Dibisyon na Nueva Vizcaya
Kagawaran na Edukasyon

Nawa'y makatulong ang ortograpiyang ito sa mga magtuturo at sa mga batang mag-aaral ng Gaddang.

FLORDELIZA C. GECOBÉ, PhD., CESO V

Schools Division Superintendent

Dibisyon ng Nueva Vizcaya

Kagawaran ng Edukasyon

EVELYN V. RAMOS

Chief, Curriculum Implementation Division

Dibisyon ng Nueva Vizcaya

Kagawaran ng Edukasyon

RAYDA JOY C. CALANSI

EPS, Values Education

Dáting IPED Division Focal Person

Dibisyon ng Nueva Vizcaya

Kagawaran ng Edukasyon

MARIA CONCEPCION D. ABSALON

EPS I, Araling Panlipunan, IPED Focal Person

Dibisyon ng Nueva Vizcaya

Kagawaran ng Edukasyon

NORLA S. VALDEZ

Principal I, Bayombong West Elementary School

Gaddang Task Force

Dibisyon ng Nueva Vizcaya

Kagawaran ng Edukasyon

1 | GRAFEMA NA GADDANG

Palungu a gakkad na ortografiya e antu ino pangiyekwa si grafema so passapit anna pabbangngat takesi mabibbid, maintindiyan anna mabangngat si fustu ino sapit na Gaddang. Grafema ino payag so tata grupu na simbulu a usa-usan so patturak si sapit. Ilawum na grafema na Gaddang ino letra anna bakkan a letra.

1.1 Letra

Ino letra e simbulu na uni si passapit. Melawum iyaw ino pokable anna konsonante. Ino pattaruntufad na letra ira e maayan si alfabeto.

Ana adwafulu walu (28) a letra ino alfabeto na Gaddang. Mabangngat onnu mabibbid ino ngān na kada letra so istilu na Ingles udde bakkan so Ññ a mabangngat so istilu na Español.

Aa <i>ey</i>	Bb <i>bi</i>	Cc <i>si</i>	Dd <i>di</i>	Ee <i>i</i>	Ff <i>ef</i>	Gg <i>dji</i>
Hh <i>eyts</i>	Ii <i>ay</i>	Jj <i>dyey</i>	Kk <i>key</i>	Ll <i>el</i>	Mm <i>em</i>	Nn <i>en</i>
Ññ <i>enye</i>	NGng <i>endyi</i>	Oo <i>o</i>	Pp <i>pi</i>	Qq <i>kyu</i>	Rr <i>ar</i>	Ss <i>es</i>
Tt <i>ti</i>	Uu <i>yu</i>	Vv <i>vi</i>	Ww <i>dobolyu</i>	Xx <i>eks</i>	Yy <i>way</i>	Zz <i>zi</i>

So 28 a letra, walu (8) ino takkaw a letra: C, H, J, Ñ, Q, V, X, Z. Ana adwafulu (20) a letra a meantu so natural a uni/guni na Gaddang a netuntul so pakkira-kira so sistema na uni so sapit na Gaddang. Ino pakaitan na pakkira-kira e mabibbid mamefu so dōn 19 kiyad si 23 iyaw a manwal.

1 | ANG GRAFEMA NG GADDANG

Pangunahing layunin ng ortograpiya ay ang paglalagay ng grafema sa pagsalita at pagbigkas upang mabasa, maintindihan at mabigkas nang tama ang salitang Gaddang. Grafema ang tawag sa isang grupo ng simbolo na ginagamit sa pagsulat ng salita. Ang mga grafema sa Gaddang ay binubuo ng titik at di-titik.

1.1 Titik

Ang titik ay isang sagisag sa tunog sa pagsasalita. Kinabibilangan ito ng patinig at ng katinig. Ang serye ng mga titik ay tinatawag na alpabeto.

Mayroong dalawampu't walong (28) titik ang alpabetong Gaddang. Binibigkas o binabasa ang pangalan ng bawat titik sa pamamaraang Ingles maliban sa Ññ na binibigkas sa pamamaraang Español.

Aa <i>ey</i>	Bb <i>bi</i>	Cc <i>si</i>	Dd <i>di</i>	Ee <i>i</i>	Ff <i>ef</i>	Gg <i>dji</i>
Hh <i>eyts</i>	Ii <i>ay</i>	Jj <i>dyey</i>	Kk <i>key</i>	Ll <i>el</i>	Mm <i>em</i>	Nn <i>en</i>
Ññ <i>enye</i>	NGng <i>endyi</i>	Oo <i>o</i>	Pp <i>pi</i>	Qq <i>kyu</i>	Rr <i>ar</i>	Ss <i>es</i>
Tt <i>ti</i>	Uu <i>yu</i>	Vv <i>vi</i>	Ww <i>dobolyu</i>	Xx <i>eks</i>	Yy <i>way</i>	Zz <i>zi</i>

Sa 28 na titik, walo (8) ang hiram na letra C, H, J, Ñ, Q, V, X, Z. May dalawampung (20) titik para sa natural na tunog ng Gaddang na ibinase sa pagsusuri sa sistema ng tunog sa salitang Gaddang. Ang resulta ng pagsusuri ay mababasa sa pahina 20 hanggang 24 ng manwal na ito.

1.2 Bakkan a letra

Melawum iyaw ino bakkan a letra na panapit anna panunnak ira. Iyaw ino panapit ira.

Panapit	Gaddang	Filipino	Keyusan
˘	patummad	'pahilís'	Simbulu na tummad a passapit
˘	paipit	'paiwà'	Simbulu na uni/guni a ipit so karolang
ˆ	pakupya	'pakupyâ'	Simbulu na ipit so uddi na paballay a ana tummadna
-	pasoddag	'pahabâ'	Simbulu na pasoddag a pabbangngat si pokable

Iyaw ira ino panunnak si Gaddang. Yo kausanda e kakunnana pay so sapit a Filipino.

- . tunnak
- ? pafuut
- ! palaggat
- , kuwet
- () pangallung
- “ ” pangullit
- pasoddag a gallang
- paibbafa a gallang
- ' ngullit
- ; tunnak-kuwet
- : tutunnak

1.2 Di-titik

Kinabibilangan ang di-titik ng mga tuldik at mga bantas. Ito ang mga tuldik.

Tuldik	Gaddang	Filipino	Gamit
˘	patummad	'pahilís'	Simbolo ng diin ng pagsasalita
˘	paipit	'paiwà'	Simbolo ng tunog na impit sa lalamunan
ˆ	pakupya	'pakupyâ'	Simbolo ng impit sa dulo ng pantig na may diin
˘	pasoddag	'pahabâ'	Simbolo ng pahaba na pagkabigkas ng patinig

Ito ang mga bantas sa Gaddang. Ang paggamit nila ay katulad din sa wikang Filipino.

- . tuldok
- ? tandang pananong
- ! tandang padamdang
- , kuwit
- () panaklong
- “ ” panipi
- gatlang
- gitling
- ' kudlit
- ; tuldok-kuwit
- : tutuldok

Tsart na fonema a konsonante na Gaddang:

Kasanna ino Pabbuyat	Paggabwatan na Pabbuyat*						
	Pabifig (Bilabial)	Pangifig (Labiodental)	Pangipan (Dental)	Paalan-garub (Alveolar)	Pangarub (Palatal)	Pauding-arub (Velar)	Paipit so karalong (Glottal)
Paidyob (Plosive)	p b		t d			k g	ʔ
Paipyung (Nasal)	m			n		ŋ	
Pakaralong (Trill)				r			
Pafiggit (Fricative)		f	s				
Paggang-ganga (Approximant/semi-vowel)	w				j		
Paidag (Lateral Approximant)				l			

* Ino pabbuyat e usan na Isabela, pabbingngat si Paracelis, anna pabbangngat si Nueva Vizcaya.

Tsart na fonema a pokable na Gaddang:

Posisyon na Dila	Allangan (Front)		Tangnga (Central)		Likud (Back)	
Uttun (High)	i					u
Medyo Uttun (high mid)						
Medyo Dolam (low mid)	ɛ					ɔ
Dolam (low)			a			

Tsart na ponema na katinig ng Gaddang:

Paraan ng Artikulasyon	Lugar ng Artikulasyon						
	Panlabi (Bilabial)	Labio-dental	Pang-ngipin (Dental)	Pangilu (Alveolar)	Pangala-nga-la (Palatal)	Pangala-nga-la-likod (Velar)	Panlal-aman (Glottal)
Pasara (Plosive)	p b		t d			k g	ʔ
Pailong (Nasal)	m			n		ŋ	
Pangatal (Trill)				r			
Prikatib (Fricative)		f	s				
Malapatinig (Approximant/semi-vowel)	w				j		
Pagilid na Malapatinig (Lateral Approximant)				l			

* Ang pabbuyat ay ginagamit sa Isabela, pabbingngat sa Paracelis, at pabbangngat sa Nueva Vizcaya.

Tsart na ponemang patinig ng Gaddang:

Posisyon ng Dila	Harap (Front)		Sentral (Central)		Likod (Back)	
Taas (High)	i					u
Medyo Mataas (high mid)						
Medyo Mababa (low mid)	ɛ					ɔ
Baba (low)			a			

Iyaw ino mapparit-minimal ira a mangipaita se mattameta ino tumuntufad a fonema ira:

Fonema	Uni/guni	Grafema	Uni/guni	Grafema
/p/, /b/	[ˈpa.tu]	patu	[ˈba.tu]	batu
/t/, /d/	[ˈtad.du]/ [ˈta.du]	taddu	[ˈdat.tu]/ [ˈda.tu]	dattu
/k/, /g/	[ˈkak.kap]	kakkap	[ˈgak.kap]	gakkap
/k/, /ʔ/	[ˈkat.tu]	kattu	[ˈʔat.tu]	attu
/m/, /n/	[ˈʔa.ma]	ama	[ˈʔa.na]	ana
/n/, /ŋ/	[ˈna.nu]	nanu	[ˈna.ŋu]	nāngu
/d/, /l/	[ˈdi.wat]	diwat	[ˈli.wat]	liwat
/d/, /r/	[ˈdak.kap]	dakkap	[ˈrak.kap]	rakkap
/p/, /f/	[ˈpu.tu]	putu	[ˈfu.tu]	futu
/p/, /s/	[ˈpi.laj]	pilay	[ˈsi.laj]	silay
/t/, /j/	[ˈtɔ.jɛ]	toye	[ˈjɔ.jɛ]	yoye
/f/, /t/	[ˈʔa.fu]	afu	[ˈʔa.tu]	atu
/t/, /s/	[ˈta.lak]/ [ta.ˈlak]	talak	[ˈsa.lak]/ [sa.ˈlak]	salak
/j/, /w/	[ba.ˈfaj]	bafay	[ba.ˈfaw]	bafaw
/a/, /i/	[ˈʔa.na]	ana	[ˈʔi.na]	ina
/a/, /u/	[kad.ˈdat]	kaddat	[kad.ˈdut]	kaddut
/ɛ/, /i/	[beb.bɛd]	bebbed	[bib.bid]	bibbid
/ɔ/, /u/	[ˈʔɔd.du]	oddu	[ˈʔud.du]	uddu

Ito ang mga pares-minimal na nagpapatunay na magkaiba ang sumusunod na mga ponema:

Ponema	Tunog	Grafema	Tunog	Grafema
/p/, /b/	[ˈpa.tu]	patu ‘init’	[ˈba.tu]	batu ‘bato’
/t/, /d/	[ˈtad.du]/ [ˈta.du]	taddu ‘magbahagi ng pagkain’	[ˈdat.tu]/ [ˈda.tu]	dattu ‘mahulugan’
/k/, /g/	[ˈkak.kap]	kakkap ‘mailayo sa tukso’	[ˈgak.kap]	gakkap ‘yakap’
/k/, /ʔ/	[ˈkat.tu]	kattu ‘bali’	[ˈʔat.tu]	attu ‘hagis’
/m/, /n/	[ˈʔa.ma]	ama ‘tatay’	[ˈʔa.na]	ana ‘meron’
/n/, /ŋ/	[ˈna.nu]	nanu ‘sa’	[ˈna.ŋu]	nāngu ‘tuyo’
/d/, /l/	[ˈdi.wat]	diwat ‘tigyawat’	[ˈli.wat]	liwat ‘kasalanan’
/d/, /r/	[ˈdak.kap]	dakkap ‘uri ng isang uod’	[ˈrak.kap]	rakkap ‘mahigpit na pagkayakap’
/p/, /f/	[ˈpu.tu]	putu ‘puto’	[ˈfu.tu]	futu ‘puso’
/p/, /s/	[ˈpi.laj]	pilay ‘pilay’	[ˈsi.laj]	silay ‘bayawak’
/t/, /j/	[ˈtɔ.jɛ]	toye ‘ngayon’	[ˈjɔ.jɛ]	yoye ‘ito’
/f/, /t/	[ˈʔa.fu]	afu ‘apo’	[ˈʔa.tu]	atu ‘aso’
/t/, /s/	[ˈta.lak]/ [ta.ˈlak]	talak ‘tiwala’	[ˈsa.lak]/ [sa.ˈlak]	salak ‘ligtas’
/j/, /w/	[ba.ˈfaj]	bafay ‘babae’	[ba.ˈfaw]	bafaw ‘babaw’
/a/, /i/	[ˈʔa.na]	ana ‘meron’	[ˈʔi.na]	ina ‘nanay’
/a/, /u/	[kad.ˈdat]	kaddat ‘damo’	[kad.ˈdut]	kaddut ‘kurot’
/ɛ/, /i/	[beb.bɛd]	bebbed ‘simoy ng hangin’ o ‘madaldal’ sa Santiago	[bib.bid]	bibbid ‘basa’
/ɔ/, /u/	[ˈʔɔd.du]	oddu ‘marami’	[ˈʔud.du]	uddu ‘itaas’

Iyaw a mapparit a minimal a mangipaita si asoddag a pokable anna tummad:

	UNI/GUNI	GRAFEMA
Asoddag a pokable anna ammena asod- dag a pokable	[dɔ:n] [dɔn]	dōn don
	[ma:t] [mat]	māt mat
	[ku:n] [kun]	kūn kun
	[bu:k] [buk]	būk buk
	[ma.pe:t] [dup.pet]	mapēt duppet
Tummad	[ʔa.'ri] [ʔa.ri]	arí ári
	[ʔap.'pan] [ʔap.pan]/ [ʔa.pan] so Santiago	appán âpan
	[bi.'lang] [bi.lang]	biláng bílang

Ito ang pares minimal na nagpapatunay ng mahabang patinig (vowel length) at diin (stress):

	TUNOG	GRAFEMA	KAHULUGAN
Mahabang patinig (vowel length) at di-mahabang patinig	[dɔ:n] [dɔn]	dōn don	'dahon' 'tawag sa mayamang lalaki'
	[mɑ:t] [mat]	māt mat	'ilog' 'ekspresyon ng pagkamangha'
	[ku:n] [kun]	kūn kun	'kugon' 'sabi'
	[bu:k] [buk]	būk buk	'buhok' 'aburido'
	[ma.pet] [dup.pet]	mapēt duppet	'mapait' 'pango'
	Diin (stress)	[ʔɑ.ri] [ʔɑ.ri]	arí ári
[ʔap.pan] [ʔap.pan]/ [ʔɑ.pan] sa Santiago		appán áppan	'kunun' 'pain'
[bi.lang] [bi.lang]		bilâng bílång	'numero' 'bilang'

Nakaturak so dolam ino letra ira a kaparefu na fonema:

Fonema	Letra
/p/	Pp
/b/	Bb
/t̚/	Tt
/d/	Dd
/k/	Kk
/g/	Gg
/m/	Mm
/n/	Nn
/ŋ/	NGng
/r/	Rr
/s/	Ss
/f/	Ff
/w/	Ww
/j/	Yy
/l/	Ll
/a/	Aa
/ɛ/	Ee
/i/	Ii
/ɔ/	Oo
/u/	Uu

Nakaturak so dōn na 57 ino panunnak ira a usan so pispeling na fonema a ipit (glottal stop), so pammarka na tummad, anna so patturak na pasoddag a pokable. Usa-usan pay ino paibbafa a gallang so patturak na ipit so tangnga na sapit. Na pakaitan na pakkira-kira e mabibbid mamefu so dōn na 19 kiyad si 23 iyaw a manwal.

Nakatala sa ibaba ang mga titik na katumbas ng ponema:

Ponema	Titik
/p/	Pp
/b/	Bb
/t̚/	Tt
/d/	Dd
/k/	Kk
/g/	Gg
/m/	Mm
/n/	Nn
/ŋ/	NGng
/r/	Rr
/s/	Ss
/f/	Ff
/w/	Ww
/j/	Yy
/l/	Ll
/a/	Aa
/ɛ/	Ee
/i/	Ii
/ɔ/	Oo
/u/	Uu

Nakasulat sa pahina 58 ang mga tuldik na gagamitin sa pagbabaybay ng ponemang impit (glottal stop), sa pagmamarka ng diin, at sa pagsusulat ng mahabang patinig. Ginagamit din ang gitling sa pagsusulat ng impit sa gitna ng salita. Ang pinagbatayang resulta ng pagsusuri ay mababasa sa pahina 20 hanggang 24 ng manwal na ito.

2 | PABALLAY IRA ANNA

PABBALLA-BALLAYAN

Parefu keppay yo pabballa-ballay na sapit na Gaddang so Filipino.

2.1 Kaangwan na paballay na Gaddang

Ilawum na tata a pokable, tata a konsonante anna pokable, adwa onnu oddu kepay a konsonante anna tata a pokable ino paballay so sapit na Gaddang. Yo letra K e mangibaggi si konsonante anna yo letra P e mangibaggi si pokable.

Kaangwanna	Gangngariyan
P	a•tu
KP	no•not, ngi•pan*
PK	ud•di
KPK	bag•gi, na•tang*
KKP	fri•tu
KKPK	prin•ter
KPKK	ward
KKPKK	tsart
KKPKKK	prints

*Digrafu yo **ng**. Kanggamma sapitan na digrafu, tata letra udde adwa yo turakna. Massimbulu si fonema a /ŋ/ yo digrafu a **NGng**.

2.2 Pabballa-ballay

Ino tumuntufad e antu ino panuntulan ira so pabballa-ballay na Gaddang:

2.2.1 Massirina a paballay ino nakaturak a mattaruntufad a pokable.

Gangngariyan:

siin /**si•in**/

sooy /**so•oy**/

maatal /**ma•a•tal**/

2 | MGA PANTIG AT PALAPANTIGAN

Pareho din ang pagpapantig ng salitang Gaddang sa Filipino.

2.1 Kayarian ng pantig ng Gaddang

Binubuo ng isang patinig, isang katinig at patinig, dalawa o higit pang katinig at isang patinig ang pantig sa wikang Gaddang. Ang titik K ay kumakatawan sa katinig at ang titik P ay kumakatawan sa patinig.

Kayarian	Halimbawa
P	a •tu ‘aso’
KP	no •not ‘isip’, ngi •pan* ‘ngipin’
PK	ud •di ‘hulí’
KPK	bag •gi ‘katawan’, na• tang * ‘gulay’
KKP	fri •tu ‘prito’
KKPK	prin •ter ‘printer’
KPKK	ward ‘ward’
KKPKK	tsart ‘tsart’
KKPKKK	prints ‘limbag’

*Digrapo ang **ng**. Ibig sabihin ng digrapo, isang titik pero dalawa ang sulat. Nagsisimbolo sa ponemang /ŋ/ ang digrapong **NGng**.

2.2 Pagpapantig

Ang mga sumusunod ay mga tuntunin sa pagpapantig ng Gaddang:

2.2.1 Magkahiwalay na pantig ang nakasulat na magkakasunod na patinig.

Halimbawa:

siin /**si**•**in**/ ‘noon’

sooy /**so**•**oy**/ ‘doon’

maatal /**ma**•**a**•**tal**/ ‘nahihiya’

So passapit ana a bangnga-bangngatan a ipit so nallatanan na adwa a pokable.

2.2.2 Nu ana adwa a mattuntufad a konsonante so tangnga na sapit, ibulun yo palungu a konsonante so palungu a paballay, kungsi ino mekadwa a konsonante e mattabalín a parte na tumufad a paballay.

Gangngariyan:

banwet	/ban•wet/	‘bingwit’
sintaw	/sin•taw/	‘saan’
inandila	/i•nan•di•la/	‘uri ng kakanin’
kaddat	/kad•dat/	‘damo’
ballang	/bal•lang/	‘trumpo’
dammat	/dam•mat/	‘bigat’
baggat	/bag•gat/	‘bigas’

2.2.3 Nu ino palungu so tallu ira a mattataruntufad a konsonante e M, N, onnu NG anna ino metufad e maski nenay so BL, BR, TR, PL, anna PR, ino palungu a konsonante (M, N, onnu NG) e ibulun so palungu a paballay anna ino adwa a mattuntufad a konsonante e ibulun so metufad a paballay.

Gangngariyan:

BL- asembliya	/a•sem•bli•ya/
BR- alambri	/a•lam•bri/
TR- engkwentru	/eng•ku•wen•tru/
PL- kumpletu	/kum•ple•tu/
PR- kompromisu	/kom•pro•mi•su/

2.2.4 Si panunturu na pabballa-ballay na sapit so Kindergarten anna Grade 1, meyusa ino pattumpak takesi maammuwan nu pigya a paballay ino tata a sapit.

2.3 Asoddag a Paballay

Ino paballay a ana a asoddag a pokable ā, ē, ō, anna ū neyarig a asoddag a paballay. Nu ino gagangay a paballay e ana tata patumpak, ino asoddag a paballay pay e ana tata patumpak a binulunan si pakurba a paddutung na kamat so alangan.

Sa pagsasalita may binibigkas na impit sa pagitan ng dalawang patinig.

2.2.2 Kung may dalawang magkasunod na katinig sa gitna ng salita, isinasama ang unang katinig sa unang pantig, samantalang ang pangalawang katinig ay nagiging bahagi ng susunod na pantig.

Halimbawa:

banwet	/ban•wet/	‘bingwit’
sintaw	/sin•taw/	‘saan’
inandila	/i•nan•di•la/	‘uri ng kakanin’
kaddat	/kad•dat/	‘damo’
ballang	/bal•lang/	‘trumpo’
dammat	/dam•mat/	‘bigat’
baggat	/bag•gat/	‘bigas’

2.2.3 Kapag ang una sa tatlong magkakasunod na katinig ay M, N, o NG at ang kasunod ay alin man sa BL, BR, TR, PL, at PR, ang unang katinig (M, N, o NG) ay isinasama sa unang pantig at ang sumunod na dalawang katinig ay isinasama sa kasunod na pantig.

Halimbawa:

BL- asembliya	/a•sem•bli•ya/	‘pagtitipon’
BR- alambri	/a•lam•bri/	‘alambre’
TR- engkwentru	/eng•ku•wen•tru/	‘engkuwentro’
PL- kumpletu	/kum•ple•tu/	‘kompleto’
PR- kompromisu	/kom•pro•mi•su/	‘kompromiso’

2.2.4 Sa pagtuturo ng pagpapantig ng salita sa Kindergarten at Grade 1, ginagamit ang pagpapalakpak upang malaman kung ilang pantig ang isang salita.

2.3 Mahabang Pantig

Ang pantig na may mahabang patinig ā, ē, ō, at ū ay ituring na mahabang pantig. Kung ang karaniwang pantig ay may isang palakpak, ang mahabang pantig naman ay may isang palakpak na sinamahan ng pinakorbang pag-abot ng kamay sa harap.

Gangngariyan:

mapēt	‘mapait’	dāt	‘buhangin’
dēt	‘tahi’	dā	‘dugo’
bāt	‘saging’	kūn	‘kugon’
dōn	‘dahon’	būk	‘buhok’
fūt	‘tanong	gōd	‘ikmo’

2.4. Nu ana mattuntufad a ipit so sapit, ekwanan si panapit a paipit (`) ino pokable so palungu a paballay. So pabballa-ballay so kunna sitaw a sapit ira, ino palungu a pokable anna palungu a ipit e mallowum si tata paballay; mesina a paballay pay ino mekadwa a ipit anna pokable. Itan diyaw se awan a neyakwa a panapit meantu so mekadwa a ipit. Ino gafuna iyaw e meantu so 2.2.1, ana a bangnga-bangngatan a ipit so nallatanan na meturat-urak a mattaruntufad a pokable.

Gangngariyan:

gumaimfun	/gu•mà•im•fun/	‘ingat-yaman’
nàanggaman	/nà•ang•ga•man/	‘kinalulugdan’
nàakkan	/nà•ak•kan/	‘nakain’

Halimbawa:

mapēt	‘mapait’	dāt	‘buhangin’
dēt	‘tahi’	dā	‘dugo’
bāt	‘saging’	kūn	‘kugon’
dōn	‘dahon’	būk	‘buhok’
fūt	‘tanong’	gōd	‘ikmo’

2.4 Kung mayroong magkasunod na impit sa salita, lagyan ng tuldik paiwa (`) ang patinig sa unang pantig. Sa pagpapantig ng mga ganitong salita, ang unang patinig at unang impit ay bumubuo ng isang pantig; hiwalay na pantig naman ang pangalawang impit at patinig. Pansinin na walang nilalagay na tuldik para sa pangalawang impit. Ang dahilan nito ay ayon sa 2.2.1, may binibigkas na impit sa pagitan ng sinusulat na magkakasunod na patinig.

Halimbawa:

gumàimfun	/gu•mà•im•fun/	‘ingat-yaman’
nàanggaman	/nà•ang•ga•man/	‘kinalalugdan’
nàakkan	/nà•ak•kan/	‘nakain’

3 | PISPELING A PASAPIT

Ino pispeling na sapit na Gaddang e base so ngān na letra na Gaddang. Kada sapit, paballay, pabisang, akronim, inisyals, anna sapit ira si siyensiya anna matematika e maispeling meantu so pattataruntufad na letra ira.

3.1 Sapit ira

Paturak	Pabanggat
baggi	/bi-ey-dyi-dyi-ay/
manuk	/em-ey-en-yu-key/
bambal	/bi-ey-em-bi-ey-el/
aggik	/ey-dyi-dyi-ay-key/
balay	/bi-ey-el-ey-way/

3.2 Paballay ira

Paturak	Pabanggat
i	/ay/
to	/ti-o/
si	/es-ay/
da	/di-ey/
yo	/way-o/
ki	/key-ay/

3 | PAGBABAYBAY NA PASALITA

Ang pagbabaybay ng salitang Gaddang ay batay sa pangalan ng letra ng Gaddang. Bawat salita, pantig, daglat, akronim, inisyals, at mga salitang agham at matematika ay binabaybay ayon sa pagkakasunod-sunod ng mga titik.

3.1 Mga Salita

Pasulat	Pabigkas
baggi	/bi-ey-dyi-dyi-ay/
manuk	/em-ey-en-yu-key/
bambal	/bi-ey-em-bi-ey-el/
aggik	/ey-dyi-dyi-ay-key/
balay	/bi-ey-el-ey-way/

3.2 Mga Pantig

Pasulat	Pabigkas
i	/ay/
to	/ti-o/
si	/es-ay/
da	/di-ey/
yo	/way-o/
ki	/key-ay/

3.3 Akronim ira

Paturak	Pabangngat
CAVRAA	/dokal a si-dokal a ey-dokal a vi-dokal a ar-dokal a ey-dokal a ey/
ALS	/dokal a ey-dokal a el-dokal a es/
BHW	/dokal a bi-dokal a eyts-dokal a dobolyu/
ANG	/dokal a ey-dokal a en-dokal a dyi/
ISELCO	/dokal a ay-dokal a es-dokal a i-dokal a el-dokal a si-dokal a o/
NUVELCO	/dokal a en-dokal a yu-dokal a vi-dokal a i-dokal a el-dokal a si-dokal a o/
NIPAP	/dokal a en-dokal a ay-dokal a pi-dokal a ey-dokal a pi/

3.4 Pabisang

Paturak	Pabangngat
Pang.	/dokal a pi-bisang ey-bisang en-bisang dyi tunnak/
Elem.	/dokal a i-bisang el-bisang i-bisang em tunnak/
Atty.	/dokal a ey-bisang ti-bisang ti-bisang way- tunnak/
Kap.	/dokal a key-bisang ey-bisang pi-tunnak/
Brgy.	/dokal a bi-bisang ar-bisang dyi-bisang way-tunnak/

3.5 Inisyals

3.5.1 Rumenta ira, Lugar, anna Tolay

Paturak	Pabangngat
tv	/ti-vi/
cp	/si-pi/
FPJ	/dokal a ef-dokal a pi-dokal a dyey/
FB	/dokal a ef-dokal a bi/
lp	/el-pi/
NV (Nueva Vizcaya)	/dokal a en-dokal a vi/

3.3 Mga Akronim

Pasulat	Pabigkas
CAVRAA	/kapital si-kapital ey-kapital vi-kapital ar-kapital ey-kapital ey/
ALS	/kapital ey-kapital el-kapital es/
BHW	/kapital bi-kapital eyts-kapital doboloy/
ANG	/kapital ey-kapital en-kapital dyi/
ISELCO	/kapital ay-kapital es-kapital i-kapital el-kapital si-kapital o/
NUVELCO	/kapital en-kapital yu-kapital vi-kapital i-kapital el-kapital si-kapital o/
NIPAP	/kapital en-kapital ay-kapital pi-kapital ey-kapital pi/

3.4 Daglat

Pasulat	Pabigkas
Pang.	/kapital pi-ay-en-dyi tuldok/
Elem.	/kapital i-el-i-em tuldok/
Atty.	/kapital ey-ti-ti-way-tuldok/
Kap.	/kapital key-ey-pi-tuldok/
Brgy.	/kapital bi-ar-dyi-way-tuldok/

3.5 Inisyals

3.5.1 Mga Bagay, Lugar at Tao

Pasulat	Pabigkas
tv	/ti-vi/
cp	/si-pi/
FPJ	/kapital ef-kapital pi-kapital dyey/
FB	/kapital ef-kapital bi/
lp	/el-pi/
NV (Nueva Vizcaya)	/kapital en-kapital vi/

3.5.2 Institusyon ira/ Organisasyon

Paturak	Pabanggat
IP	/dokal a ay-dokal a pi/
PTA	/dokal a pi-dokal a ti-dokal a ey/
IPED	/dokal a ay-dokal a pi-dokal a i- dokal a di/
PNP	/dokal a pi-dokal a en-dokal a pi/

3.5.3 Simbulu ira na Siyensiya anna Matematika

Paturak	Pabanggat
Au	/dokal a ey-bisang yu/
km	/key-em/
ft	/ef-ti/
CO ₂	/dokal a si-dokal a o-tu/
H ₂ O	/dokal a eyts-tu-dokal a o/

3.5.2 Mga Institusyon/ Samahan

Pasulat	Pabigkas
IP	/kapital ay-kapital pi/
PTA	/kapital pi-kapital ti-kapital ey/
IPED	/kapital ay-kapital pi-kapital i-kapital di/
PNP	/kapital pi-kapital en-kapital pi/

3.5.3 Simbolong Pang-agham/Matematika

Pasulat	Pabigkas
Au	/kapital ey-yu/
km	/key-em/
ft	/ef-ti/
CO ₂	/kapital si-kapital o-tu/
H ₂ O	/kapital eyts-tu-kapital o/

4 | PISPELING A PATURAK

4.1 Keyusan na Walu a Takkaw a Letra.

Si Gaddang, ana walu (8) takkaw a letra. Iyaw ira a letra e Cc, Hh, Jj, Ññ, Qq, Vv, Xx, anna Zz. Usa-usan iyaw ira si patturak si fustu a ngān na tolay anna lugar, ino sapit ira a amme mataliyan ino fustu a pispeling anna ngān na siyentipiku anna teknikal.

Gangngariyan:

4.1.1 Fustu a ngān na tolay anna lugar

Corazon, Hannah, Joaquin, Niño, Querwin, Vanessa, Xander, Zyrille, Quezon City, Villaverde Subdivision, Honolulu, Hawaii, Hungduan, Japan, Jolo, Zambales, Zamboanga, Roxas.

4.1.2 Takkaw a sapit

cathedral, cellphone, computer, coupon bond, electric fan, extra, examination, equipment, facebook, flash drive, freezer, fried chicken, forecasting, joker, jeepney, machinery, microphone, microsoft excel, mixer, photocopy, project, projector, quail, queen, quiz, taxi, television, technology, technician, text, van, x-ray, xylophone, xerox, zipper, zoo.

4.1.3 Pangān a siyentipiko anna teknikal

nickel, chlorine, oxygen, carbon dioxide, chloride, chlorine, zinc, hydrogen, quorum, ad hoc, vertebrate, chordata, de facto, valence.

4 | PAGBAYBAY NA PASULAT

4.1 Gámit ng Walong Hiram na Titik.

Sa Gaddang, may walong (8) hiram na titik. Ang mga titik na ito ay Cc, Hh, Jj, Ññ, Qq, Vv, Xx, at Zz. Ginagamit ang mga ito sa pagsusulat ng mga tiyak na pangalan ng tao at lugar, ng mga salitang hindi binabago ang tamang pagbabaybay at mga katawagang siyentipiko at teknikal.

Halimbawa:

4.1.1 Tiyak na ngalan ng tao at lugar

Corazon, Hannah, Joaquin, Niño, Querwin, Vanessa, Xander, Zyrille, Quezon City, Villaverde Subdivision, Honolulu, Hawaii, Hungduan, Japan, Jolo, Zambales, Zamboanga, Roxas.

4.1.2 Hiram na salita

cathedral, cellphone, computer, coupon bond, electric fan, extra, examination, equipment, facebook, flash drive, freezer, fried chicken, forecasting, joker, jeepney, machinery, microphone, microsoft excel, mixer, photocopy, project, projector, quail, queen, quiz, taxi, television, technology, technician, text, van, x-ray, xylophone, xerox, zipper, zoo.

4.1.3 Katawagang siyentipiko at teknikal

nickel, chlorine, oxygen, carbon dioxide, chloride, chlorine, zinc, hydrogen, quorum, ad hoc, vertebrate, chordata, de facto, valence.

4.2 Pangiyusa na Hh, Jj, Vv, Zz

Usa-usan na korwan a natural a sapit ira si Filipinas ino letra a konsonante ira a Hh, Jj, Vv, Zz. Itan ino sapit ira a nakaturak si Itawit so dolam a naggabwat so *Ortograpiya Itawit* anna sapit ira a Tagalog.

Jj	badjaw ju	'bagyu' 'sooy'
Vv	bavi vulun	'bafuy' 'bulun'
Zza	kazzing zimigi	'ganding' 'darawi'

Hh	hapon bahay kahoy	'fuwab' 'balay' 'kayu'
----	-------------------------	------------------------------

Si pangilawa so kunna sitaw a natural a sapit ira, usa-usan na Gaddang ino nakaangwan a turak ira a iyusa ino Hh, Jj, Vv, anna Zz nu dumatang ino fustu a tiyempu a takkawanda ino sapit ira a naggabwat si korwan a natural a sapit na talubbunan.

4.3. Pangiyusa si Ēë

Usa-usan pay ino korwan a natural a sapit si Filipinas ino letra pokable a ana patunnak, Ēë. Iyusa pay si Gaddang iyaw a letra nu mattakkaw si sapitda ira a kakunnana ino nakaturak so dolam.

Ēë	magayën panagbënga silëw	'makasta' 'tiyempu na allalappaw' 'sirwat'	Tinagbanwa Kankanaëy Pangasinan
----	------------------------------------	---	---

4.2 Paggamit ng Hh, Jj, Vv, Zz

Ginagamit ng ibang mga katutubong wika sa Filipinas ang mga titik katinig na Hh, Jj, Vv, Zz. Tingnan ang mga salitang nakasulat sa Itawit sa ibaba mula sa *Ortograpiya Itawit* at mga salitang Tagalog.

Jj	badjaw ju	'bagyo' 'doon'
Vv	bavi vulun	'baboy' 'sama'
Zz	kazzing zimigi	'kambing' 'kaliwa'

Hh	hapon bahay kahoy	
----	-------------------------	--

Bilang paggalang sa mga katutubong wika tulad nito, ginagamit ng Gaddang ang napagkayariang mga sulat gamit ang Hh, Jj, Vv, at Zz kung darating ang pagkakataong hihiramin nila ang mga salita mula sa ibang katutubong wika ng bansa.

4.3 Paggamit ng Ęë

Ginagamit din ng ibang katutubong wika sa Filipinas ang titik patinig na may patuldok, Ęë. Gagamitin din sa Gaddang ang titik na ito kung manghihiram ng mga salita nila tulad ng mga nakasulat sa ibaba.

Ęë	magayën panagbënga silëw	'maganda' 'panahon ng pamumulaklak' 'ilaw'	Tinagbanwa Kankanaëy Pangasinan
----	--------------------------------	---	---------------------------------------

4.4 Pispeling so dadan a takkaw a sapit ira si Español anna Ingles

Ino dadan a takkaw a sapit ira si Espanyol anna Ingles, iturak iyaw base si pabbangngat si Gaddang. Iyaw ino itunturu so makkalakammu ira si K-3 si MTB-MLE.

Gangngariyan:

GADDANG	ESPAÑOL	INGLES
piyanu	piano	piano
radyu	radio	radio
sementu	cemento	cement
templu	templo	temple
infiyernu	infierno	hell/infierno
banyu	vaño	bath
sulteru	soltero	bachelor

Si asignatura a Filipino, makalakammuwan pay ino makkalakammu ira ino pispeling si Filipino.

4.4 Pagbabaybay ng mga salitang lumang hiram sa Español at Ingles

Ang mga salitang lumang hiram sa Español at Ingles, isulat ito nang batay sa pagbigkas ng mga ito sa Gaddang. Ito ang ituturo sa mga mag-aaral sa K-3 sa MTB-MLE.

Halimbawa:

GADDANG	ESPAÑOL	INGLES
piyanu	piano	piano
radyu	radio	radio
sementu	cemento	cement
templu	templo	temple
infiyernu	infierno	hell/inferno
banyu	vaño	bath
sulteru	soltero	bachelor

Sa asignatura na Filipino, matututuhan naman ng mga mag-aaral ang baybay sa Filipino.

5 | SIPING-POKABLE

Maawan ino palungu a pokable so siping-pokable ira a I + (A, E, O) anna U + (A, E, I) nu siningitan si Y anna W so patturak. Ino kanggamma sapitan, nataliyan si Y ino orihinal a “I” anna W ino orihinal a “U” so diptonggo. Kunna sitaw ino maangwa so **kompanYA** (*compania*), **akasYA** (*acacia*), **tenYente** (*teniente*) anna **benefisYU** (*benepicio*); so **indibidWAL** (*indibidual*), **agWAdor** (*aguardor*), **sinigWELat** (*chineguelas*), **perWIsyu** (*perjuicio*). Damana a ipaimammammat ino pakangwa a ino I anna U e damana masapit a makafuy a pokable nu iyarignu so pokable ira a A, E, O a masapit ira a pokable a madappa. Antuwenay maawan ino uni na I anna U, nu nataliyan ino uni na Y anna W. Itan kepay: mittata a paballay ino siping-pokable a nataliyan si Y onnu W ino palungu a pokable.

Udde ana appat a katulyatan sitaw:

5.1 Palungu a katulyatan. Nu ino siping-pokable e tumuntufad so konsonante so palungu a paballay na sapit.

Gangngariyan:

pIY EsA	(<i>pieza</i>)
kIY Osku	(<i>kiosco</i>)
tUW AlyA	(<i>toalla</i>)
fUW ErsA	(<i>fuerza</i>)

Itan: Magadwa si adwa a paballay ino siping-pokable anna so mekadwa a paballay na tummad onnu panapit.

5 | KAMBAL-PATINIG

Nawawala ang unang patinig sa mga kambal-patinig na I + (A, E, O) at U + (A, E, I) kapag siningitan ng Y at W sa pagsulat. Ang ibig sabihin, napapalitan ng Y ang orihinal na “I” at ng W ang orihinal na “U” sa diptonggo. Ganito ang nagaganap sa **kompanYA** (*compañía*), **akasYA** (*acacia*), **tenYEnte** (*teniente*), at **benepisyU** (*benepicio*); sa **indibidWAL** (*indibidual*), **agWAdor** (*aguador*), **sinigWELas** (*chineguelas*), **perWIsyu** (*perjuicio*). Maaaring ipaliwanag ang pangyayari na ang I at U ay itinuturing mga patinig na mahinà kung ikokompara sa mga patinig na A, E, O na itinuturing namang mga patinig na malakas. Sa gayon, naglalaho ang tunog ng I at U kapag napalitan ng tunog na Y at W. Pansinin pa: isang nagsasariling pantig ang kambal-patinig na napalitan ng Y o W ang unang patinig.

Ngunit may apat na kataliwasan dito (exemption to the rule):

5.1 Unang kataliwasan: Kapag ang kambal-patinig ay sumusunod sa katinig sa unang pantig ng salita.

Halimbawa:

pIY Esá	(<i>pieza</i>)
kIYO sku	(<i>kiosco</i>)
tUWA lya	(<i>toalla</i>)
fUWE rsa	(<i>fuerza</i>)

Pansinin: Nahahati sa dalawang pantig ang kambal-patinig at nása ikalawang pantig ang diin o tuldik.

5.2 Mekadwa a katulyatan. Nu ino siping-pokable e tumuntufad so adwa onnu mas oddu kepay a rumbu-konsonante (consonant cluster) so unag na sapit.

Gangngariyan:

ostIYA	(<i>hostia</i>)
inflYErnu	(<i>inferno</i>)
leksIYOn	(<i>leccion</i>)
eleksIYOn	(<i>eleccion</i>)
lenggUWAhe	(<i>lenguaje</i>)
engkuWEEntru	(<i>encuentro</i>)
biskUWIt	(<i>biscuit</i>)

Ana gakkadna a pedagohiku iyaw a katulyatan.

Ino amme pangangkakwa so palungu a pokable e tata a “pakabannayan” so paballay ira takesi maduffunan ino abbing ira (annanot ino amme napenam si Español) so pabballa-ballay na sapit.

Gangngariyan:

Mapadiyatan ino estudyante ira so pabballa-ballay na sapit ira nu maari ino palungu a pokable I anna U e maddadaragga ino konsonante ira malla so “induSTRYa” (*industria*) anna “iMPLWeNSYa” (*influencia*).

Kunsi mapalonggon ino pabballa-ballay nu kunna sitaw ino akkaturakna:

industriya /**in•dus•tri•ya**/
impluwensiya /**im•plu•wen•si•ya**/.

5.3 Meka-tallu a katulyatan: Nu ino siping-pokable e tumuntufad so uni a H.

Gangngariyan:

estratehIYA	(<i>estrategia</i>)
kolehIYU	(<i>colegio</i>)
rehIYOn	(<i>region</i>)

5.2 Ikalawang kataliwasan: Kapag ang kambal-patinig ay sumusunod sa dalawa o mahigit pang kumpol-katinig (*consonant cluster*) sa loob ng salita.

Halimbawa:

ostiYA	(<i>hostia</i>)
inflYErnu	(<i>infernno</i>)
leksIYOn	(<i>leccion</i>)
eleksiYOn	(<i>eleccion</i>)
lenggUWAhe	(<i>lenguaje</i>)
engkuWEntru	(<i>encuentro</i>)
biskUWIt	(<i>biscuit</i>)

May layuning pedagohiko ang kataliwasang ito.

Ang pagpapanatili sa unang patinig ay isang paraan ng “pagpapaluwag” sa mga pantig at upang matulungan ang mga mag-aaral (lalo na ang hindi sanay sa Español) sa pagpapantig ng salita.

Halimbawa:

Mahihirapan ang mga estudyante sa pagpapantig ng mga salita kapag inalis ang unang patinig I at U at nagkumpulan ang mga katinig tulad sa “induSTRYa”(industria) at “iMPLWeNSYa” (influencia).

Samantala, higit na madali ang pagpapantig kung ganito ang pagkakasulat:

industriya /**in•dus•tri•ya**/
impluwensiya /**im•plu•wen•si•ya**/.

5.3 Ikatlong kataliwasan: Kapag ang kambal-patinig ay sumusunod sa tunog na H.

Halimbawa:

estrategiYA	(<i>estrategia</i>)
kolehiYU	(<i>colegio</i>)
rehIYOn	(<i>region</i>)

Ino H e tata a makafuy a konsonante antu mewawan iyaw nu awan a bulunna a pokable a malla so nedemmu a pakkaawanna iyaw so **perwisyu** (*perjuicio*). Imposible, se kunnatan so forma a “kolehyo” o “rehyon” gumafu se mattabali si “koleyo” o “reyon” ino pabbangnga-bangngat sitaw ira nu awan a pokable a tumufad ino H.

5.4 Mekappat a katulyatan: Nu ino siping-pokable e ana so uddi na sapit anna ana tummad ino passapit so palungu a pokable ino orihinal a sapit.

Gangngariyan:

ekonomIYA (*economia*)

pilosopiYA (*filosofia*)

heograpIYA (*geografia*)

So neyadda a gangngariyan ira damana pay iturak iyaw si “ekonomya” anna “pilosopya.”

5.5 Matutuyag a Pokable (A, E, O). Nu ino siping-pokable e mamefu si (A, E, O) ammenan maawag a masingitan si Y onnu W.

Gangngariyan:

haua (*haua*)

leon (*leon*)

idea (*idea*)

Punin lamang ino diptonggo a AU anna AO so /aw/ malla so sinapit i Rizal siin. Damana pay iturak no **idea** a **ideya** anna ino **ideal** a **ideyal**.

Ang H ay isang mahinang katinig kayâ naglalaho ito kapag walang kasamang patinig, gaya sa naganap na paglalaho nitó sa **perwisyu** (*perjuicio*). Imposible, sa gayon ang anyong “kolehyo” o “rehyon” dahil magiging “koleyo” o “reyon” ang pagkabigkas ng mga ito kapag walang patinig na kasunod ang H.

5.4 Ikaapat na kataliwasan: Kapag ang kambal-patinig ay nása dulo ng salita at may diin ang bigkas sa unang patinig ang orihinal na salita.

Halimbawa:

ekonomIYA	(<i>economia</i>)
pilosopiYA	(<i>filosofia</i>)
heograpiYA	(<i>geografia</i>)

Sa mga naibigay na halimbawa, maaari ring isulat sa paraang “ekonomya” at “pilosopya.”

5.5 Malalakas na Patinig (A, E, O). Kung ang kambal-patinig ay nagsisimula sa (A, E, O) hindi na kailangang singitan ng Y o W.

Halimbawa:

haua	(<i>haua</i>)
leon	(<i>leon</i>)
idea	(<i>idea</i>)

Patutunugin lang ang diptonggong AU at AO na /aw/ tulad ng sinabi ni Rizal noon. Maaari ring isulat ang **idea** na **ideya** at ang **ideal** na **ideyal**.

6 | SIPING-KONSONANTE

ANNA DIGRAFU

Maiyariga siping-konsonante onnu digrafu ino adwa a makkadikkat a konsonante a mabangnga-bangngat so tata a paballay.

6.1 Iyaw ira ino SK, ST, anna CT so takkaw a sapit ira.

Gangngariyan:

SK	ST	CT
desk mask task risk brisk	contest test water crest list best post	correct subject abstract connect contact project

6.2 Digrafu a CH anna SH.

Ino digrafu e siping-konsonante a mabangnga-bangngat a ana tata a uni a kakunna na CH so cheese, check, chopstick anna SH so shooting, shop, workshop, ambush, brush. Ino CH e nabayagin a nataliyan si TS so Filipino.

Gangngariyan:

CH	TS
chocolate	tsokoleyt
champorado	tsamporado
chalk	tsok

6 | KAMBAL-KATINIG AT DIGRAPO

Maituturing na kambal-katinig o digrapo ang dalawang magkadikit na katinig na binibigkas sa loob ng isang pantig.

6.1 Ito ay ang mga SK, ST at CT sa mga salitang hiram.

Halimbawa:

SK	ST	CT
desk mask task risk brisk	contest test water crest list best post	correct subject abstract connect contact project

6.2 Digrapong CH at SH.

Ang digrapo ay kambal-katinig na binibigkas nang may isang tunog gaya ng CH sa cheese, check, chopstick at ng SH sa shooting, shop, workshop, ambush, brush. Ang CH ay matagal nang napalitan ng TS sa Filipino.

Halimbawa:

CH	TS
chocolate	tsokoleyt
champorado	tsamporado
chalk	tsok

6.3 Digrafu a NGng

Mittata a digrafu ino NGng a mangitaddag so natural a fonema na /ŋ/.

Fonema	Grafema
/ŋi.lab/	ngilab
/ŋi.sit/	ngissit
/ŋa.rab/	ngarab
/bu.ŋal/	bungal
/ŋit.tal/	ngittal
/kaŋ.gam/	kanggam
/ma.ʔaŋ.gam/	maanggam
/'tu.laŋ/	túlang
/ku.raŋ/	kurang

6.3 Digrapong NGng

Nag-iisang digrapo ang NGng na kumakatawan sa katutubong ponemang /ŋ/.

Ponema	Grafema	
/ŋi.lab/	ngilab	'walang ngipin'
/ŋi.sit/	ngissit	'itim'
/ŋa.rab/	ngarab	'bibig ng baso'
/bu.ŋal/	bungal	'bungì'
/ŋit.tal/	ngittal	'maitim na tao'
/kaŋ.gam/	kanggam	'gusto'
/ma.ʔaŋ.gam/	maanggam	'masaya' sa Nueva Vizcaya
/tu.laŋ/	tulang	'buto ng hayop'
/ku.raŋ/	kurang	'kulang'

7 | INO PANAPIT IRA

Ana appat a panapit na *Ortografiya na Gaddang*: pasoddag (˘), patummad (˘), pakupya (˘), anna paipit (˘).

7.1 Pasoddag

Iturak ino panapit a pasoddag (˘) so uttun na pokable a pinasoddag ino pakkasapitna.

Gangngariyan:

Uni/Guni	Grafema
[dɔːn] [dɔn]	dōn don
[maːt̚] [mat̚]	māt mat
[kuːn] [kun]	kūn kun
[buːk] [buk]	būk buk

7.2 Patummad

Iyekwanan si panapit a patummad (˘) ino sapit ira a makkaparefu ino ispelingna udde mattameta ino tummadna. Iturak ino patummad (˘) so uttun na pokable a paballay a ana tummadna.

Gangngariyan:

Uni/Guni	Grafema
[ˈdu.laŋ] [du.ˈlaŋ]	dúlang duláng
[ˈba.lu] [ba.ˈlu]	bálu balú
[ˈʔa.ri] [ʔa.ri]	arí âri
[ˈʔap.pan] [ʔap.pan] / [ˈʔa.pan] (so Santiago)	appán âpan/ âpan so Santiago
[bi.ˈlaŋ] [ˈbi.laŋ]	biláng bíláng

7 | MGA TULDIK

Mayroong apat na tuldik ang *Ortografiya na Gaddang*: pahaba (˘), pahilís (ˆ), pakupyâ (ˆ), at paiwâ (ˆ).

7.1 Pahaba

Isulat ang tuldik pahaba (˘) sa taas ng patinig na pinahaba ang pagkasabi.

Halimbawa:

Tunog	Grafema	Kahulugan
[dɔ:n] [dɔn]	dōn don	'dahon' 'tawag sa mayamang lalaki'
[ma:t̺] [mat̺]	māt mat	'ilog' 'ekspresyon ng pagkamangha'
[ku:n] [kun]	kūn kun	'kugon' 'sabi'
[bu:k] [buk]	būk buk	'buhok' 'aburido'

7.2 Pahilis

Lagyan ng tuldik pahilís (ˆ) ang mga salita na may kapareha ng baybay pero magkaiba ang diin. Isulat ang pahilis (ˆ) sa itaas ng patinig ng pantig na may diin.

Halimbawa:

Tunog	Grafema	Kahulugan
[ˈdu.laŋ] [du.ˈlaŋ]	dúlang duláng	'mababang mesa' 'tulala'
[ˈba.lu] [ba.ˈlu]	bálu balú	'balo' 'pinipig'
[ˈʔa.ri] [ʔa.ri]	arí ári	'haligi' 'alis'
[ˈʔap.pan] [ʔap.ˈpan]/[ʔa.pan] (sa Santiago)	áppan appân/ ápan sa Santiago	'kunin' 'pain'
[bi.ˈlaŋ] [bi.laŋ]	biláng bílang	'bíláng' 'numero'

7.3 Pakupya

Nu ino kauddiyan a paballay e ana dammatna anna mabalin so ipit so karalong (glottal stop), markan si pakupya (ˀ) ino pokable so paballay. Meyusa iyaw so sapit so Paracelis.

Gangngaryan:

Uni/Guni	Grafema
[ʔa.ˀriʔ]	arî
[ka.ˀpaʔ.lat]	kapâlat
[gi.ˀnaʔ.buŋ]	ginâbung
[ˀmaʔ.gat]	mâgat
[ˀʔuʔ.git]	ûgit
[ˀbaʔ.loŋ]	bâlong
[mat.ˀtaʔ.dag]	mattâdag

7.4 Paipit

Usa-usan yo panapit a paipit tapenu iturak ino ipit (glottal stop) so uddi na paballay a tuntufaran na tata kepay a paballay a mamefu pay si ipit. Maumid iyaw e resulta na panubbud so sapit ira a mamefu si ipit. Toliyan ino nakayekwa so Seksiyon 2.2.1 anna Seksiyon 2.4.

Gangngaryan:

Uni/Guni	Grafema
[maʔ.ʔaf.fut]	mâaffut
[gu.maʔ.ʔim.fun]	gumâimfun
[gu.maʔ.ʔin.dag]	gumâindag
[gu.maʔ.ʔi.lig]	gumâilig
[gu.maʔ.ʔu.ru]	gumâuru

7.3 Pakupyâ

Kung ang diniinang pantig ay nagtatapos sa impit sa lalamunan o glottal stop, markahan ng pakupyâ (˘) ang patinig ng pantig. Magagamit ito sa mga salita ng Paracelis.

Halimbawa:

Tunog	Grafema	Kahulugan
[ʔa.'riʔ]	arí	ginagamit para ipakita ang panghihinayang
[ka.'paʔ.lat]	kapâlat	nakapagtataka
[gi.'naʔ.buŋ]	ginâbung	pinutol
[ˈmaʔ.gat]	mâgat	hapdi
[ˈʔuʔ.git]	ûgit	isang uri ng uod
[ˈbaʔ.loŋ]	bâlong	sandok ng ulam
[mat.'taʔ.dag]	mattâdag	tumayo

7.4 Paiwà

Ginagamit ang tuldik paiwà para isulat ang impit (glottal stop) sa hulihan ng pantig na sinusundan ng isa pang pantig na nagsisimula din ng impit. Kadalasan ito ay bunga ng paglalapi sa mga salitang nagsisimula sa impit. Balikan ang nakasaad sa Seksiyon 2.2.1 at Seksiyon 2.4.

Halimbawa:

Tunog	Grafema	Kahulugan
[maʔ.ʔaf.fut]	mâaffut	'matalo
[gu.maʔ.ʔim.fun]	gumâimfun	tagatago/treasurer
[gu.maʔ.ʔin.dag]	gumâindag	tagahintay/tagabantay
[gu.maʔ.ʔi.lig]	gumâilig	tagahasa ng itak
[gu.maʔ.ʔu.ru]	gumâuru	doktor

8 | KEYUSAN NA GALLANG

Ana naddadaruma a keyusan na gallang. Iyaw ira ino tumuntufad:

8.1 Passasarina so Meansasapit a Gamut na Sapit.

8.1.1 Interu a gamut na sapit yo meansasapit a awan panubbudna.

Gangngariyan:

afu-afu

rifu-rifu

siri-siri

sina-sina

tudda-tudda

takki-takki

8.1.2 Interu a gamut na sapit ino meansasapit e ana a panubbudna.

Gangngariyan:

makaíta-íta

makaibu-ibu/makaibbu-ibbu

nakatakki-takki

makalattu-lattu

8.1.3 Meansasapit ino interu a gamut na sapit e tubburan so dawí udde ariyan ino kauddiyan a letrana.

Gangngariyan:

wara-warak

kama-kamat

туру-турут

8 | GAMIT NG GITLING

May iba't ibang gamit ang gitling. Ito ay ang mga sumusunod:

8.1 Paghihiwalay sa Inuulit na Salitang-ugat.

8.1.1 Buong salitang-ugat ang inuulit na walang panlapi.

Halimbawa:

afu-afu	'pangulo'
rifu-rifu	'libo-libo'
siri-siri	'kasinungalingan'
sina-sina	'hiwa-hiwalay'
tudda-tudda	'maraming kanin na nakakalat'
takki-takki	'paa-paa'

8.1.2 Buong salitang-ugat ang inuulit at may panlapi.

Halimbawa:

makaita-ita	'tingin nang tingin'
makaibu-ibu/makaibbu-ibbu	'ihi nang ihi'
nakatakki-takki	'nakapaa-paa'
makalattu-lattu	'lundag nang lundag'

8.1.3 Inuulit ang buong salitang-ugat at dugtungan sa kaliwa pero tinatangal ang pinakahuling titik nito.

Halimbawa:

wara-warak	'makalat'
kama-kamat	'walang-wala'
туру-турут	'tumululo'

8.1.4 Meansasapit ino interu a gamut na sapit e tubburan so dawì udde ariyan ino kauddiyan a letrana. Akkebalinna daggan si panubbud.

8.1.4.1 Tubburan si palubbud.

Gangngariyan:

makalaka-lakad
makagatu-gatut
makasina-sinaw/makasinna-sinnaw
makaala-alap
makakare-karela

8.1.4.2 Tubburan si panubbud.

Gangngariyan:

tampa-tampalan
tabba-tabbagan
pompo-pompolan

8.2 Simbulu na ipit o glottal stop so nallatanan na nakaturak a konsonante anna pokable.

Gangngariyan:

makan-akwa
makan-atawa
makan-anak
makan-ina
makan-ofan
makan-ufud
makan-eteng

8.1.4 Inuulit ang buong salitang-ugat at dugtungan ito sa kaliwa pero tatanggalin ang pinakahuling titik nito. Pagkatapos dadagdagan ng panlapi.

8.1.4.1 Dugtungan ng unlapi.

Halimbawa:

makalaka-lakad	'lakad nang lakad'
makagatu-gatut	'utang nang utang'
makasina-sinaw/makasinna-sinnaw	'hugas nang hugas'
makaala-alap	'kuha nang kuha'
makakare-karela	'takbo nang takbo'

8.1.4.2 Dugtungan ng hulapi.

Halimbawa:

tampa-tampalan	'sampal-sampalin'
tabba-tabbagan	'sagot-sagutin'
pompo-pompolan	'pukpok-pukpukin'

8.2 Simbolo ng impit o glottal stop sa pagitan ng nakasulat na katinig at patinig.

Halimbawa:

makan-akwa	'sino ang may-ari'
makan-atawa	'kaninong asawa'
makan-anak	'kaninong anak'
makan-ina	'kaninong ina'
makan-ofan	'kaninong puting buhok'
makan-ufud	'kaninong ubod'
makan-eteng	'kaninong dalagita'

8.3 So nallatanan na adwa a parte na onomatopiya na sapit ira.

Gangngariyan:

aw-aw	‘tugub/tuggub/gubgub na atu’
ngiyaw-ngiyaw	‘tangit na kusa’
krek-krek	‘uni na pabbukat na lenab’
brum-brum	‘uni na motor’
gak-gak	‘kassag na gogawa’
guk-guk	‘kassag na bafuy’
kruk-kruk	‘payag si manuk’

8.4. Usa-usan ino gallang takesi isina ino bilang so orat anna fetsa.

Gangngariyan:

alas-sais si daddaramat
alas-tres si fuwab
meka-walu a dakkag
meka-pitu a anak
meka-tafulu a aw

8.5 Usa-usan ino gallang a mangisina so panubbud a “de” a nag-gabwat si pangngān.

Gangngariyan:

de-motor
de-kolor
de-kotse
de-cellphone
de-laptop

8.6 Usa-usan pay ino gallang nu pangngān a fustu yo tuntufaran na panubbud.

Gangngariyan:

taga-Quezon
pa-Bagabag
ma-Jollibee
pa-Bayombong
pa-Isabela
pa-Paracelis

8.3 Sa pagitan ng dalawang bahagi ng mga onomatopeikong salita.

Halimbawa:

aw-aw	‘tahol ng aso’
ngiyaw-ngiyaw	‘iyak ng pusa’
krek-krek	‘tunog ng pagbukas ng pintuan’
brum-brum	‘tunog ng motor’
gak-gak	‘ingay ng pato’
guk-guk	‘ingay ng baboy’
kruk-kruk	‘pantawag sa manok’

8.4. Ginagamit ang gitling upang ihiwalay ang numero sa oras at petsa.

Halimbawa:

alas-sais si daddaramat	‘ika-anim ng umaga’
alas-tres si fuwab	‘ikatlo ng hapon’
meka-walu a dakkag	‘ika-walong buwan’
meka-pitu a anak	‘pangpitong anak’
meka-tafulu a aw	‘ika-sampung araw’

8.5 Ginagamit ang gitling sa paghihiwalay sa unlaping “de” mula sa pangngalan.

Halimbawa:

de-motor	‘naka-motor’
de-kolor	‘naka-iba’t ibang kulay’
de-kotse	‘naka-kotse’
de-cellphone	‘naka-cellphone’
de-laptop	‘naka-laptop’

8.6 Ginagamit din ang gitling kung pangngalang pantangi ang kasunod ng panlapi.

Halimbawa:

taga-Quezon	‘taga-Quezon’
pa-Bagabag	‘papunta ng Bagabag’
ma-Jollibee	‘mag-Jollibee’
pa-Bayombong	‘papunta sa Bayombong’
pa-Isabela	‘papunta sa Isabela’
pa-Paracelis	‘papunta ng Paracelis’

9 | KLITIK

Klitik ino pingān so sapit a amme mabangnga-bangngat a mittata. Maumid iyaw a mabangnga-bangngat a bulun na korwan a sapit. Ana proklitik ira a mabangnga-bangngat so palungu na tumuntufad a sapit. Ana pay engklitik ira a mabangnga-bangngat so kauddiyan ino tuntufaranna a sapit.

9.1 Panubbat a Panganolay

Kaodduwan so panubbat a panganolay so sapit na Gaddang e engklitik. Nu uni panubbat a panganolay e tata a uni onnu paballay lamang meturak iyaw a nakadikkat so sapit a tuntufaran na. Udde nu ino panubbat a panganolay e tan-oddu so tata paballay, mesina iyaw a meturak.

Gangngariyan:

GADDANG	FILIPINO
Nait ak ino abbing. Pinaluk ku ino abbing.	Nakita ko ang bata. Pinalo ko ang bata.
Nait am ino abbing. Pinaluk nu ino abbing.	Nakita mo ang bata. Pinalo mo ang bata.
Nait ana ino abbing. Pinaluk na ino abbing.	Nakita niya ang bata. Pinalo niya ang bata.
Nait tata ino abbing. Pinaluk ta ino abbing.	Nakita nating dalawa ang bata. Pinalo nating dalawa ang bata.
Nait tam ino abbing. Pinaluk tam ino abbing.	Nakita natin ang bata. Pinalo natin ang bata.
Nait ami ino abbing. Pinaluk mi ino abbing.	Nakita namin ang bata. Pinalo namin ang bata.
Nait ayu ino abbing. Pinaluk diyaw ino abbing.	Nakita ninyo ang bata. Pinalo ninyo ang bata.
Nait ara ino abbing. Pinaluk da ino abbing.	Nakita nila ang bata. Pinalo nila ang bata.

9 | KLITIK

Klitik ang tawag sa salitang hindi binibigkas na nag-iisa. Palagi itong binibigkas na kasama ng ibang salita. May mga proklitik na binibigkas sa unahan ng kasunod na salita. May mga engklitik din na binibigkas sa hulihan ng sinusundang salita.

9.1 Panghalip Pano

Karamihan sa mga panghalip pano ng wikang Gaddang ay engklitik. Kapag ang panghalip pano ay isang tunog o isang pantig lamang, isinusulat itong nakadikit sa salitang sinusundan nito. Ngunit kung ang panghalip pano ay higit pa sa isang pantig, hiwalay itong isinusulat.

Halimbawa:

GADDANG	FILIPINO
Nait ak ino abbing. Pinaluk ku ino abbing.	Nakita ko ang bata. Pinalo ko ang bata.
Nait am ino abbing. Pinaluk nu ino abbing.	Nakita mo ang bata. Pinalo mo ang bata.
Nait ana ino abbing. Pinaluk na ino abbing.	Nakita niya ang bata. Pinalo niya ang bata.
Nait ata ino abbing. Pinaluk ta ino abbing.	Nakita nating dalawa ang bata. Pinalo nating dalawa ang bata.
Naitat am ino abbing. Pinaluk tam ino abbing.	Nakita natin ang bata. Pinalo natin ang bata.
Nait ami ino abbing. Pinaluk mi ino abbing.	Nakita namin ang bata. Pinalo namin ang bata.
Nait ayu ino abbing. Pinaluk diyaw ino abbing.	Nakita ninyo ang bata. Pinalo ninyo ang bata.
Nait ara ino abbing. Pinaluk da ino abbing	Nakita nila ang bata. Pinalo nila ang bata.

9.2 Ino korwan kepay a klitik

Ino korwan kepay a sapit na klitik si Gaddang kakunnana ino **inu**, **yo**, **i**, **a**, **na**, **si**, anna **so** e meturak a nakasina.

Gangngariyan:

I Uwaw anna i Dagga, nataratu ira a mallaban si karela.
Si Unggoy at si Pagong ay nagkasundong magkarerahan.

Nu yanya ino mapalungu a dumatang so lugar, antu ino mangaffut anna
Kung sino ang maunang dumating sa lugar, siya ang mananalo at

mattagikuwa so naluwa a bāt.
magmamay-ari sa hinog na saging.

9.2 Iba pang klitik

Ang iba pang salitang klitik sa Gaddang tulad ng **inu, yo, i, a, na, si,** at **so** ay isusulat na nakahiwalay.

Halimbawa:

I Uwaw anna i Dagga, nataratu ira a mallaban si karela.
Si Unggoy at si Pagong ay nagkasundong magkarerahan.

Nu yanya ino mapalungu a dumatang so lugar, antu ino mangaffut anna
Kung sino ang maunang dumating sa lugar, siya ang mananalo at

mattagikuwa so naluwa a bāt.
magmamay-ari sa hinog na saging.

10 | PAKEDUMAN NA SAPIT IRA

Ana sapit ira na Gaddang a maski ana pakeduman ino bangngat so korwan a lubbun e tata lamang ino kanggam na sapitan.

10.1 Soddag a pokable onnu uni /a/ so palungu na sapit

Gangngariyan:

Nueva Vizcaya	Santiago anna Angadanan	Paracelis anna Cauayan	Wikang Filipino
bā	abá	abá	bagà
dā	dā	adá	dugo
bāt	bāt	abāt	saging
dāt	dāt	adāt	buhangin
dōn	dōn	adōn	dahon
sítu (Solano, Bagabag)	asítu	asítu	tuta

10 | PAGKAKAIBA NG MGA DIYALEKTO

May mga salita sa Gaddang na bagaman may pagkakaiba ang bigkas sa magkaibang bayan ay iisa ang ibig sabihin ng mga ito.

10.1 Habang patinig o may tunog /a/ sa harapan ng salita

Halimbawa:

Nueva Vizcaya	Santiago at Angadanan	Paracelis at Cauayan	Wikang Filipino
bā	abá	abá	bagà
dā	dā	adá	dugo
bāt	bāt	abāt	saging
dāt	dāt	adāt	buhangin
dōn	dōn	adōn	dahon
sítu (Solano, Bagabag)	asítu	asítu	tuta

10.2 Siping-konsonante, tata konsonante lamang, onnu ana paipit so karalong

Gangngariyan:

Solano anna Bayombong	Bagabag anna Isabela	Paracelis	Filipino
taddag	tádag	tâdag	tayô
illug	ílug	îlug	itlog
aranni	aráni	arâni	malapit
ballag	bálag	bâlag	laman
karebbing	karébing	arúrug	katabi
giggít	gígít	gîgít	sipilyo
iyadda	iyáda	iyâda	ibigay
allang	álang	âlang	harap
tammeta	taméta	támeta	iba

Maski ana pakeduman ino bangngat na ngān na tribu onnu sapitmi, /gad.dan/ so Solano anna Bayombong, /'ga.dan/ so Bagabag anna Isabela, /gaʔ.dan/ pay so Paracelis, tattata ino pang-amminammi a pispeling sitaw – Gaddang.

10.2 Kambal-katinig o isang katinig lámang.

Halimbawa:

Solano at Bayombong	Bagabag at Isabela	Paracelis	Filipino
taddag	tádag	tâdag	tayô
illug	ílug	îlug	itlog
aranni	aráni	ârâni	malapit
ballag	bálag	bâlag	laman
karebbing	karébing	arúrug	katabi
giggít	gígít	gîgít	sipilyo
iyadda	iyáda	iyâda	ibigay
allang	álang	âlang	harap
tammeta	taméta	támeta	iba

Bagaman may pagkakaiba ang bigkas ng pangalan ng aming tribo o wika, /gad.dan/ sa Solano at Bayombong, /'ga.dan/ sa Bagabag at Isabela, /ga?.dan/ naman sa Paracelis, iisa ang aming pangkalahatang baybay nito – Gaddang.

PANUNTULAN A SAPIT IRA MEANTU SO ABBING IRA

Mga Batayang Salita para sa Batà

Ino tumuntufad e panuntulan a sapit a maawag a makalakammu na miskuwelera si MTB-MLE.

Ang sumusunod ang mga mungkahing batayang salita na kailangang matutuhan ng mga mag-aarál ng MTB-MLE.

Gaddang	Filipino
Lunis	Lunes
Martis	Martes
Miyerkulis	Miyerkoles
Fuwebis	Huwebes
Biyernis	Biyernes
Sabadu	Sabado
Linggu	Linggo
ina	nanay
ama	tatay
manang	ate
manung	kuya
kauddiyan a anak	bunso
afu lakay	lolo
afu bakat	lola
tiyu	tiyo
tiya	tiya
furaw	puti
ngisit	itim
asul	asul
ngila	dilaw

Gaddang	Filipino
libaga	pula
kulor kaddat	luntian
kulor ubi	lila/ube
kulor kahel	kahel
tata	isa
adwa	dalawa
tallu	tatlo
appat	apat
lima	lima
annam	anim
pitu	pito
walu	walo
asiyam	siyam
tafulu	sampu
tafulu tata	labing-isa
tafulu adwa	labindalawa
tafulu tallu	labingtatlo
tafulu appat	labing-apat
tafulu lima	labinlima
tafulu annam	labing-anim
tafulu pitu	labimpito
tafulu walu	labingwalo
tafulu asiyam	labingsiyam
adwafulu	dalawampu
bistida	bestida
sapatut	sapatos
kamiseta	kamiseta
t-shirt	t-shirt
nagwat/ken	palda
salawinit	pantalón/shorts

Gaddang	Filipino
lapis	lapis
lamesa/dúlang	mesa
bag	bag
basu	baso
papel	papel
bolpen	bolpen
notbuk	notbuk
garasib/garassib	gunting
blakbord	pisara/blakbord
tsok	tisa/chalk
paggukud	ruler
libru	aklat
mapa	mapa
kalendaryu	kalendaryo
papel	papel
kompiyuter	computer
dyip	dyip
kotse	kotse
traysikel	traysikel
bus	bus
pedikab	pedikab
ospital	ospital
aggiskuwelan	paaralan
pammungan na baranggay	barangay hall
pakkayaman	palaruan/playground
groseri	groseri
merkadu	palengke
assimban	sambahan
pabbibbiran	aklatan
mestra/mestru	guro
pulis	pulis

Gaddang	Filipino
gumàuru	doktor
inhinyeru	inhenyero
gumàangwa	manlilikha
siyentifiku	siyentista
pari, madre, imam	pari, madre, imam
Diyos sitoye a daddaramat/ Diyos si daddaramat	Magandang umaga
Diyos sitoye a tangnganaw/ Diyos si tangnganaw	Magandang tanghali
Diyos sitoye a fuwab/Diyos tafuwab	Magandang hapon
Diyos sitoye a gafi/Diyos tagafi	Magandang gabi
Manantaw?	Kumusta?
Mabbalat!	Salamat!
Kanggammantaka/Iddukantaka	Mahal kita!
Pammakoma	Paumanhin
On	Oo
Bakkan/Amme	Hindi
Nenay ngànnu? Ikkanak i...	Ano ang pangalan mo? Ako si...
Innakun (kung isa lang)/ Ingkamin (higit sa isa)	Paalam
Diyos mabbalat	Maraming salamat
kàyu	kahoy/puno
mula	halaman
lappaw	bulaklak
bunga	bunga
dakkag	buwan
sinag	araw
bitun	bituin
langit	langit
kalawatan	kalawakan
leled	hangin
bebay	dagat, karagatan

Gaddang	Filipino
balanaw	lawa
banawang	batis
bitufut	bukal
māt	ilog
lubag	lupa
bakulud/kabakuluran	bundok, bulubundukin
payaw	bukid
pay	palay
dappit	pampang
danak	lambak
lungab	yungib
talubbunan	daigdig
malamwang	masaya
maraddam	malungkot
talaw	takot
laggat	gulat
mataggat	matigas
malummag	malambot
dokal	malaki
bisang	maliit
abbing	bata
manakam	matanda
oddu	marami
bitang/bisang	kaunti
mammit	masarap
tudda	kanin
sira	ulam
frutas	prutas
natang	gulay
tinapay	tinapay
danum	tubig

Gaddang	Filipino
atu	aso
kusá	pusa
uwaw	unggoy
manuk	manok
daffug	kalabaw
pappitut	ibon
busilad	isda
adwafulu	dalawampu
tallufulu	tatlumpu
appat a fulu	apatnapu
limafulu	limampu
annam a fulu	animnapu
pitufulu	pitumpu
walufulu	walumpu
asiyam a fulu	siyamnapu
tatut	isang daan/sandaan
mapiya	mabuti
maral	masama
bawu	bago
palungu	una
uddi	hulí
bata	basa
namma	tuyo
mabayag	matagal
malan	mabilis
asoddag	mahaba
makafut/ibbafa	maikli
fustu	tama
amme fustu	mali
atannang	mataas
ibbafa	mababa

Gaddang	Filipino
makkatameta	magkaiba
makkaparefu/makkakunna	magkatulad
maggibbat	maaga
malinis	malinis
madakkut	marumi
malonggon	madali
madiyat	mahirap
mawayang	malawak
atallin/tallin	makipot
mengal	matapang
managgitalaw	matatakutin
managgidduk	mapagmahal
mangikalow	maalalahanin
makassag	maingay
malimamak	tahimik
masuppat	mapakla
mammit	matamis
maantam	maasim
mapêt	mapait
ganding	kambing
iraw	ahas
barasi/kamiseta	banoy
lamag	buwaya
dagga	pagong, pawikan
butanding	butanding
akad	daga
kimi	ipis
taggam	langgam
burad	butiki
tukak	palaka
ulu	úlo

Gaddang	Filipino
būk	buhók
tanggad	bátok
mutung	mukhá
kiray	noó
mata	matá
kiray	kílay
iyung	ilóng
bifig	bibíg
ngipan	ngípín
dila	dilà
layag	taínga
paringil	pisngí
simid	babà
bullaw	leég
afa	balíkat
kamat	kamáy
langalay	bísig
siku	síko
tamuru	dalirì
taggang	dibdíb
likud	likód
kuyung	tiyán
siwak	baywáng
balingongo/balingawngaw	balakáng
uffu	hità
tūd	túhod
pikal	bintí
takki	paá

NA PAKKAANGWA NA *ORTOGRAFIYA NA GADDANG*

Sin 16 Setyembre 2015, nappaseminar i Estela L. Cariño, EdD, Regional Director, DepEd Rehiyon 02 si naddadaruma a grupu na etnolingguwistiko sito Rehiyon 02. Tata so grupu na etnolingguwistiko e Gaddang a nangan da Gng. Norla S. Valdez, Gaddang Taskforce anni Gng. Marilou G. Tugade, Gaddang Coordinator na Nueva Vizcaya, bulunda pay ino coordinators anna taskforce na Gaddang ira so Siyudad na Santiago anna Cauayan, anna kalubbunan na Isabela. Iyaw a seminar na Ortografiya e pinalunguwan i Kom. Purificacion Delima, Fultaym Komisyoner na Komisyon sa Wikang Filipino (KWF), bulunna pay ino korwan a miyembru na Komisyon a nangadda sikwami si kalakammu megafu si ortografiya.

Tarawun yo nappasa, ana imman a seminar sin 25–26 Enero 2016 a inangwa na Komisyon sa Wikang Filipino, Pambansang Komisyon para si Kultura anna Sining, anna Kagawaran na Edukasyon na Rehiyon 2 ino USWAG: Dangal na Filipino 2016. Inang imman yo mamestru anna mamestra a nangibaggi si naddadaruma a grupu na etnolingguwistiko na Rehiyon 02 a pinalunguwan i RD Estela L. Cariño. Ana pay sinay a nanuffun da Kgg. Virgilio S. Almario, National Artist, Afu-afu na KWF, Dr. Edgar Calabia Samar, Pamantasang Ateneo de Manila, G. Roger G. Mangahas, anna Kom. Purificacion G. Delima. Naangwa ino palungu a burador na *Ortografiya na Gaddang* so duffunda base so *KWF Manwal sa Masinop na Pagsusulat*, mekadwa a Edisyon. Naipatubug iyaw a draft so Komisyon sa Wikang Filipino takesi mabibbid, mainggud a mapinangay, anna makaiyadda ira si suwestiyun.

Sin 22 Nobyembre 2016, ana naangwa a Gaddang Bible Translation Awareness Seminar, “The Need for the Gaddang New Testament for the Community Transformation” so Municipal Function Room na Solano, Nueva Vizcaya. Inumang ino manannakam anna afu-afu ira a Gaddang na Bayombong, Solano, Bagabag, Quezon, anna Diadi, Nueva Vizcaya. Nassemmu sitaw a seminar da Gng. Norla S. Valdez anni Gng. Marylinda C. Ramos e nakkaabid ira nu damana a pattatan ino pangwa na *Ortografiya na Gaddang* a kaawan

ANG PAGBUO NG *ORTOGRAFIYA NA GADDANG*

Noong 16 Setyembre 2015, nagpatawag ng seminar si Estela L. Cariño, EdD, Regional Director, DepEd Rehiyon 02 sa iba't ibang grupong etnolingguwistiko dito sa Rehiyon 02. Isa sa grupong etnolingguwistiko ang Gaddang na kinatawan nina Gng. Norla S. Valdez, Gaddang Taskforce at Marilou G. Tugade, Gaddang Coordinator ng Nueva Vizcaya, kasama rin ang coordinators at taskforce ng mga Gaddang sa mga Lungsod ng Santiago at Cauayan, at lalawigan ng Isabela. Ang seminar ng Ortograpiya ay pinangunahan ni Kom. Purificacion Delima, Fultaym Komisyoner ng Komisyon sa Wikang Filipino (KWF), kasama ang ibang miyembro ng Komisyon na nagbigay sa amin ng kaalaman tungkol sa ortograpiya.

Lumipas ang isang taon, nagkaroon muli ng seminar noong 25–26 Enero 2016 na ginawa ng Komisyon sa Wikang Filipino, Pambansang Komisyon para sa Kultura at Sining, at Kagawaran ng Edukasyon ng Rehiyon 2, ang USWAG: Dangal ng Filipino 2016. Dumalo muli ang mga guro na kumakatawan sa iba't ibang grupong etnolingguwistiko ng Rehiyon 02 na pinangunahan ni RD Estela L. Cariño. Naroon din upang tumulong sina Kgg. Virgilio S. Almario, National Artist, Tagapangulo ng KWF, Dr. Edgar Calabia Samar, Pamantasang Ateneo de Manila, G. Roger G. Mangahas, at Kom. Purificacion G. Delima. Ginawa ang pinakaunang borador ng *Ortograpiya na Gaddang* sa tulong nila batay sa *KWF Manwal sa Masinop na Pagsulat*, pangalawang edisyon. Naipadala ang draft na ito sa KWF upang mabasa, maisaayos nang mabuti, at makapagbigay sila ng suhestiyon.

Noong 22 Nobyembre 2016, nagkaroon ng Gaddang Bible Translation Awareness Seminar, “The Need for the Gaddang New Testament for Community Transformation” sa Municipal Function Room ng Solano, Nueva Vizcaya. Dinaluhan ito ng mga matatanda at mga pinunong Gaddang ng Bayombong, Solano, Bagabag, Quezon, at Diadi, Nueva Vizcaya. Sa seminar na ito nagkita sina Gng. Norla S. Valdez at Gng. Marylinda C. Ramos at nagkausap sila kung maaaring pag-isahin ang paggawa ng *Ortograpiya na Gaddang* na

pay si Bible Translation. Sitaw a naammu-ammu i Gng. Norla S. Valdez i Pastor Joseph Villaflor, Scripture Engagement Director, Translators Association of the Philippines, Inc. (TAP). Bulunna pay da G. Alfred Mijares anni Gng. Racquel C. Mijares, project managers for Gaddang New Testament Translation. Sitawin namefu ino pabbufurulun anna pattataratana iyaw a proyekto na Department of Education (DepED), Komisyon sa Wikang Filipino (KWF), Translators Association of the Philippines (TAP), Provincial Government na Nueva Vizcaya (PLGU), anna Nueva Vizcaya Gaddang Indigenous People's Organization (NVGIPO).

Akkabalin na seminar da Gng. Norla S. Valdez anni Gng. Marilou G. Tugade so UP Diliman sin 26 Nobyembre 2016, naimbitan ira so ofisina i Pastor Joseph Villaflor so Translators Association of the Philippines Incorporated, #3 Don Diosdado Street, Don Enrique Heights, Commonwealth Avenue, Quezon City. Sinayda a naammu-ammu da Dr. Josephine Daguman, James Daguman, Chari Viloría e nattaretabbanda si mapiya ino pangwa na *Ortografiya na Gaddang*.

Sin 18 Hulyo 2017, nakkaita-ita imman ino TAP personnel, Bb. Chitse Magaspag, Bb. Rosario Viloría, G. Alfred Mijares, anna Gng. Racquel Mijares. Bulunda pay da Gng. Norla S. Valdez, Bokal Roland Carub, anni Pastor Ver Carub a nakkortesikol sike Gob. Carlos M. Padilla udde awan baggina. Antu inang ira so ofisina na DepEd e nakatetabbagga da Gng. Rayda Joy Calansi, IPED Focal Person; anni Gng. Marites Vidad, Administrative Officer takesi marang si duffun a finansyal para so seminar workshop na *Ortografiya na Gaddang*.

Sin 25 Hunyo 2018, nepaita da G. Alfred Mijares, Gng. Racquel Mijares, anni Gng. Marylinda C. Ramos, afu-afu na NVGIPO anna gummassalin na Gaddang Bible ino project proposal a inangwara sike Dr. Flordeliza C. Gecobe, SDS, Dibisyon na Nueva Vizcaya. Bulunda pay da Gng. Evelyn V. Ramos, CID Chief, Gng. Rayda Joy C. Calansi, IPED Focal Person, anni Gng. Norla S. Valdez, Gaddang Taskforce.

Akkabalin na appat a aw, na-email i Bb. Chitse Magaspag, Director na TAP Language Education and Development so ofisina i CID Chief, Evelyn V. Ramos anni SDS Flordeliza C. Gecobe meantu si Training Matrix a nanuntulan i Gng. Norla S. Valdez si pangwa na proposal

kailangan din sa Bible Translation. Dito nakilala ni Gng. Norla S. Valdez si Pastor Joseph Villaflor, Scripture Engagement Director ng Translators Association of the Philippines, Inc. (TAP). Kasama rin niya sina G. Alfred Mijares at Gng. Racquel C. Mijares, project managers ng Gaddang New Testament Translation. Dito nag-umpisa ang pagsasamahan at pagkakaisa sa proyektong ito ng Department of Education (DepED), Komisyon sa Wikang Filipino (KWF), Translators Association of the Philippines (TAP), Provincial Government ng Nueva Vizcaya (PLGU), at Nueva Vizcaya Gaddang Indigenous People's Organization (NVGIPO).

Pagkatapos ng seminar nina Gng. Norla S. Valdez at Gng. Marilou G. Tugade sa UP Diliman noong 26 Nobyembre 2016, naanyayahan sila ni Pastor Joseph Villaflor sa opisina ng TAP sa #3 Don Diosdado Street, Don Enrique Heights, Commonwealth Avenue, Quezon City. Doon nila nakilala sina G. James Daguman, ang Executive Director ng TAP, si Dr. Josephine Daguman, at si Bb. Marie Israel Castillo at pinag-usapan nilang mabuti ang paggawa ng *Ortograpiya na Gaddang*.

Noong 18 Hulyo 2017, nagkita-kita ang TAP personnel na sina Bb. Chitse Magaspag, Bb. Rosario Vilorina, G. Alfred Mijares, at Gng. Racquel Mijares. Kasama rin nila sina Gng. Norla S. Valdez, Bokal Roland Carub, at Pastor Ver Carub na nag-courtesy call kay Gob. Carlos M. Padilla pero dahil wala siya, sila ay pumunta sa opisina ng DepEd at nakausap nila sina Gng. Rayda Joy Calansi, IPED Focal Person; at Marites Vidad, Administrative Officer upang makahingi ng tulong pinansyal para sa seminar workshop ng *Ortograpiya na Gaddang*.

Noong 25 Hunyo 2018, ipinakita nina G. Alfred Mijares, Gng. Racquel Mijares, at Gng. Marylinda C. Ramos, pinuno ng NVGIPO at tagasalin ng Gaddang Bible ang project proposal na ginawa nila kay Dr. Flordeliza C. Gecobe, SDS, Dibisyon ng Nueva Vizcaya. Kasama rin nila sina Gng. Evelyn V. Ramos, CID Chief, Gng. Rayda Joy C. Calansi, IPED Focal Person, at Gng. Norla S. Valdez ng Gaddang Taskforce.

Pagkatapos ng apat na araw, nag-email si Bb. Chitse Magaspag, Director ng TAP Language Education and Development sa opisina ni CID Chief, Evelyn V. Ramos at SDS Flordeliza C. Gecobe tungkol sa Training Matrix na pinagbasehan ni Gng. Norla S. Valdez sa paggawa ng proposal na naaprubahan ng DepEd. Napag-usapan

a naapruban na DepEd. Nattaretabbanda si mapiya ino pabballa-ballay na gastu ira para so palungu a seminar a maggabwat so fundu na IPED Dibisyon na Nueva Vizcaya, Provincial Government Office, KWF, anna NVGIPO.

Antu sin 17–21 Setyembre 2018, naangwa ino palungu a seminar a “WRITING DOWN GADDANG.” Nedemmu iyaw so DepEd Teachers’ Camp and Facility, Villa Coloma, Bagabag, Nueva Vizcaya. Nedundun sitaw ino mamestru, mamestra anna manannakam a Gaddang na Nueva Vizcaya, Isabelala, Siyudad na Cauayan anna Santiago. Ino TAP personnel ira a da Dr. Josephine Daguman, Bb. Rosario Viloría, Bb. Marie Israel Castillo, anni Bb. Roselyn Gannisi kunnapay da Kom. Purificacion De Lima, Kom. Jimmy Fong, anni G. Earvin Pelagio ng KWF ino nanuffun takesi mapalan ino pakkaangwana iyaw a Ortografiya.

Sin 10–15 Disyembre 2018, nedemmu ino mekadwa a seminar workshop a maayan si “Gramatika na Gaddang anna Patturak na Ortografiya na Gaddang.” Ino TAP personnel ira a da Dr. Josephine Daguman, Noemi Dumalaug, Bb. Rosario Viloría, anni Bb. Roselyn Gannisi ino nappaseminar imman. Ino mamestru/mamestra a inang so palungu a workshop e ira keppay ino inang sitaw a seminar e finunduwan na IPED Dibisyon na Nueva Vizcaya.

Liye a naangwa ino Konsultasyon anna Balidasyon na *Ortografiya na Gaddang* sin 16–17 Setyembre 2019 so NVSU Farmer’s Training Center, Bayombong, Nueva Vizcaya, oddu keppay ino naangwa a checking, proof reading, anna editing. Naayan imman sitaw ino mamestru/mamestra anna manannakam a Gaddang na Nueva Vizcaya, Isabelala, Siyudad na Cauayan anna Santiago, anna ino wawwayi a naggabwat si Paracelis, Mt. Province e sinay nattatarata ira ammin so balidasyon na *Ortografiya na Gaddang*. Sinuportan ingke i Gob. Carlos M. Padilla iyaw a *Ortografiya na Gaddang*. Nesapit anna nepanakamma ingke si mapiya ino kaawan na sapittam a Gaddang kunnapay so korwan a grupu na etnolingguwistiko.

nilang mabuti ang paghati-hati ng mga gastusin para sa unang seminar na manggagaling sa pondo ng IPED Division ng Nueva Vizcaya, Provincial Government Office, KWF, at NVGIPO.

Kaya noong 17–21 Setyembre 2018, nagawa ang unang seminar na “WRITING DOWN GADDANG.” Naganap ito sa DepEd Teachers’ Camp and Facility, Villa Coloma, Bagabag, Nueva Vizcaya. Inatasang dumalo ang mga guro at matatanda na Gaddang ng Nueva Vizcaya, Isabela, at Lungsod ng Cauayan at Santiago. Ang TAP personnel na sina Dr. Josephine Daguman, Bb. Rosario Viloría, Bb. Marie Israel Castillo, at Bb. Roselyn Gannisi gayundin sina Kom. Purificacion Delima, Kom. Jimmy Fong, at G. Earvin Pelagio ng KWF ang tumulong upang mapadali ang pagbuo ng *Ortografíya* na ito.

Noong 10–15 Disyembre 2018, naganap ang ikalawang seminar workshop na pinamagatang “Gramatika ng Gaddang at Pagsusulat ng *Ortografíya na Gaddang*.” Ang mga TAP personnel na sina Dr. Josephine Daguman, Bb. Noemi Dumalaug, Bb. Rosario Viloría, at Bb. Roselyn Gannisi ang muling nagpaseminar. Ang mga gurong dumalo sa unang workshop ay sila ring dumalo sa seminar na ito na pinondohan ng IPED Dibisyon ng Nueva Vizcaya.

Bago nagawa ang Konsultasyon at Balidasyon ng *Ortografíya na Gaddang* noong 16–17 Setyembre 2019 sa NVSU Farmer’s Training Center, Bayombong, Nueva Vizcaya, marami pa ang nagawang checking, proof reading, at editing. Tinawag muli ang mga guro at nakatatandang Gaddang ng Nueva Vizcaya, Isabela, Lungsod ng Cauayan at Santiago, at ang mga kapatid na nanggaling sa Paracelis, Mt. Province at doon nagkaisa silang lahat sa balidasyon ng *Ortografíya na Gaddang*. Sinuportahang mabuti ni Gob. Carlos M. Padilla itong *Ortografíya na Gaddang*. Sinabi at ipinasaisip niyang mabuti ang kahalagahan ng salita natin na Gaddang gayundin sa ibang grupong etnolingguwistiko.

GUMATTURAK

DEPED DIBISYON NA NUEVA VIZCAYA

Alabas, Roxanne Kate A.
Arzadon, Rowena G.
Balaoy, Cecile D.
Briones, Maureen C.
Callanga, Rafael B.
Gecobe, Rosalie D.
Guyod, Corazon B.
Lagasca, Nelyn T.
Leal, Rowena L.
Lopez, Alma Bella G.
Lucena, Anna Marie A.
Melad, Emilia Cleofe D.
Pallanan, Maria Luisa C.
Rivera, Bernarda C.
Rivera, Wilson G.
Tottoc, Sherwin D.
Tugade, Marilou G.
Valdez, Norla S.

DEPED PARACELIS MT. PROVINCE

Bayangan, Isaac
Langbisa, Lanie

GADDANG TRANSLATION TEAM

Gurat, Pedro Ben Jr. I.
Lascota, Niltrudes T.
Ramos, Marylinda C.

DEPED DIBISYON NA SANTIAGO CITY

Manuel, Marivic F.
Plata, Veronica P.

DEPED DIBISYON NA CAUAYAN CITY

Marcos, Catherine J.
Tupaz, Rose P.

DEPED DIBISYON NA ISABELA CITY

Batara, Eileen S.
Cagayan, Janet G.
Castillo, Jazelle D.
Marayag, Jeobanny T.
Tamani, Benedicta G.

NUEVA VIZCAYA STATE UNIVERSITY

Jandoc, Maria Rouselle
Janiel, Denny B.

MGA ENKOWDER

Gurat, Pedro Ben Jr. I.
Lopez, Alma Bella G.
Rivera, Bernarda C.

RESOURCE PERSON

Abairo, Erlinda G.
Aban, Monica S.
Aban, Myrna
Ammuyutan, Jose G.
Bangad, Justiniano A.
Bulan, Santiago L.
Cabiao, Judith L.
Cabauatan, Luis F.
Cayyog, Antonio B.
Dangan, Violeta

Gurat, Pedro Ben Jr. I.
Labon, Palmerin
Lannu, Joaquin P
Lascota, Niltrudes T.
Miranda, Erlinda J.
Purugganan, Matilde C.
Ramos, Marylinda C.
Serapio, Sabina L.
Tamani, Jose B.
Whigan, Roger B.

MANUNULAT

DEPED DIBISYON NA NUEVA VIZCAYA

Alabas, Roxanne Kate A.
Arzadon, Rowena G.
Balaoy, Cecile D.
Briones, Maureen C.
Callanga, Rafael B.
Gecobe, Rosalie D.
Guyod, Corazon B.
Lagasca, Nelyn T.
Leal, Rowena L.
Lopez, Alma Bella G.
Lucena, Anna Marie A.
Melad, Emilia Cleofe D.
Pallanan, Maria Luisa C.
Rivera, Bernarda C.
Rivera, Wilson G.
Tottoc, Sherwin D.
Tugade, Marilou G.
Valdez, Norla S.

DEPED PARACELIS MT. PROVINCE

Bayangan, Isaac
Langbisa, Lanie

GADDANG TRANSLATION TEAM

Gurat, Pedro Ben Jr. I.
Lascota, Niltrudes T.
Ramos, Marylinda C.

DEPED DIBISYON NG SANTIAGO CITY

Manuel, Marivic F.
Plata, Veronica P.

DEPED DIBISYON NG CAUAYAN CITY

Marcos, Catherine J.
Tupaz, Rose P.

DEPED DIBISYON NG ISABELA CITY

Batara, Eileen S.
Cagayan, Janet G.
Castillo, Jazelle D.
Marayag, Jeobanny T.
Tamani, Benedicta G.

NUEVA VIZCAYA STATE UNIVERSITY

Jandoc, Maria Rouselle
Janiel, Denny B.

MGA ENKOWDER

Gurat, Pedro Ben Jr. I.
Lopez, Alma Bella G.
Rivera, Bernarda C.

RESOURCE PERSON

Abairo, Erlinda G.
Aban, Monica S.
Aban, Myrna
Ammuyutan, Jose G.
Bangad, Justiniano A.
Bulan, Santiago L.
Cabiao, Judith L.
Cabauatan, Luis F.
Cayyog, Antonio B.
Dangan, Violeta

Gurat, Pedro Ben Jr. I.
Labog, Palmerin
Lannu, Joaquin P
Lascota, Niltrudes T.
Miranda, Erlinda J.
Purugganan, Matilde C.
Ramos, Marylinda C.
Serapio, Sabina L.
Tamani, Jose B.
Whigan, Roger B.

MGA KONSULTANT

TAP LANGUAGE DEVELOPMENT WORKSHOP TEAM

Daguman, Josephine S.	Head Facilitator
Castillo, Marie Israel E.	Facilitator
Dumalaug, Noemi L.	Facilitator
Gannisi, Roselyn W.	Facilitator
Viloria, Rosario S.	Facilitator

TAP LANGUAGE DEVELOPMENT WORKSHOP SUPPORT TEAM

Mijares, Alfred F.	Gaddang Bible Translation Project Manager
Mijares, Racquel C.	Gaddang Bible Translation Consultant

KOMISYON SA WIKANG FILIPINO TEAM

Delima, Purificacion G., PhD	Komisyoner
Fong, Jimmy B.	Komisyoner
Pangan, Maria Christina A.	Senior Language Researcher
Pelagio, Earvin Christian T.	Language Researcher

TAGASUBAYBAY

Absalon, Maria Concepcion D.
Calansi, Rayda Joy C.
Gecobe, Flordeliza G. PhD, CESO V
Ramos, Evelyn V.
Tamani, Jose B.

PROJECT COORDINATOR

Valdez, Norla Sayan
Principal 1, Bayombong West Elementary School
Gaddang Task Force

Ino nangwa a *Ortografiya na Gaddang* e resulta ino Language Development Workshop Series na Translators Association of the Philippines, Inc. (TAP). Talu serye a workshop ino nangwa.

Ino palungu a workshop e maayan si, “Gaddang Language and Development Workshop: Writing Down Gaddang.” Megafu sitaw a workshop, nakalakammu ino natendar ira ino sistema na uni na sapit na Gaddang. Nedemmu iyaw sin 17–21 Setyembre 2018 so DepEd Teachers’ Camp and Facility, Villa Coloma, Bagabag, Nueva Vizcaya.

MGA KONSULTANT

TAP LANGUAGE DEVELOPMENT WORKSHOP TEAM

Daguman, Josephine S.	Head Facilitator
Castillo, Marie Israel E.	Facilitator
Dumalaug, Noemi L.	Facilitator
Gannisi, Roselyn W.	Facilitator
Viloria, Rosario S.	Facilitator

TAP LANGUAGE DEVELOPMENT WORKSHOP SUPPORT TEAM

Mijares, Alfred F.	Gaddang Bible Translation Project Manager
Mijares, Racquel C.	Gaddang Bible Translation Consultant

KOMISYON SA WIKANG FILIPINO TEAM

Delima, Purificacion G., PhD	Komisyoner
Fong, Jimmy B.	Komisyoner
Pangan, Maria Christina A.	Senior Language Researcher
Pelagio, Earvin Christian T.	Language Researcher

TAGASUBAYBAY

Absalon, Maria Concepcion D.
Calansi, Rayda Joy C.
Gecobe, Flordeliza G. PhD, CESO V
Ramos, Evelyn V.
Tamani, Jose B.

PROJECT COORDINATOR

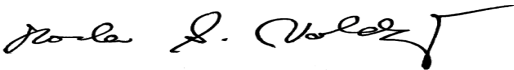
Valdez, Norla Sayan
Principal 1, Bayombong West Elementary School
Gaddang Task Force

Ang nagawang *Ortografiya na Gaddang* ay resulta ng Language Development Workshop Series ng Translators Association of the Philippines, Inc. (TAP). Tatlong workshop ang naganap.

Ang unang workshop ay pinamagatang “Writing Down Gaddang.” Sa pamamagitan ng workshop na ito napag-aralan ng mga kalahok ang sistema ng tunog ng wikang Gaddang, at isinatitik ito. Ginanap ang workshop na ito noong 17–21 ng Setyembre 2018 sa DepEd Teachers’ Camp and Facility, Villa Coloma, Bagabag, Nueva Vizcaya.

Kunnapay so mekadwa a workshop a inatendaran ino sumali ira a naayan si “Gramatika na Gaddang anna Ortografiya na Gaddang.” Nadiskubrera sitaw ino sistema na gramatika na Gaddang. Nedemmu iyaw sin 10–15 Disyembre 2018 so DepEd Teachers’ Camp and Facility, Villa Coloma, Bagabag, Nueva Vizcaya. Sitaw a workshop, pinattaratara ino kalakammura e naangwa ino palungu a burador na *Ortografiya na Gaddang*. Inumannung ammin sitaw a workshop ino naayan a mamestru, mamestra anna manannakam a Gaddang na Nueva Vizcaya, Isabela (Burgos anna Angadanan), Paracelis, Siyudad na Santiago anna Cauayan.

Naddalan si pakkira-kira ino naidawawa a burador so Komisyon sa Wikang Filipino namefu sin Enero kiyad si Setyembre 2019. Naangwa ino Balidasyon anna Konsultasyon na *Ortografiya na Gaddang* so NVSU Dumlao Farmers’ Training Center Bayombong, Nueva Vizcaya sin 16-17 Setyembre 2019. Inoyera a inang sitaw e ino mamestru, mamestra anna manannakam a Gaddang na Nueva Vizcaya, Isabela (Burgos, Angadanan), Siyudad na Santiago anna Cauayan, Paracelis, KWF, anna TAP. Maturuk si 75 a katolay ino inang sitaw. Akkabalinna talingguwan, pinassasaremmu ino napili a mamestru, mamestra anna manannakam a Gaddang tapenu si kauddiyanna e maikunsulta si mapiya ino Ortografiya liye a meprinta na KWF. Naimammattan i Kgg. Carlos M. Padilla, Gobernador na Nueva Vizcaya, ino makasta a pattattarata na Gaddang ira na Nueva Vizcaya, Isabela, Paracelis, Siyudad na Santiago anna Cauayan so pangwa na *Ortografiya na Gaddang*.

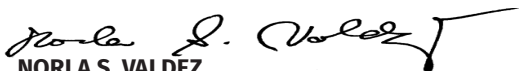

NORLA S. VALDEZ

Principal I, Bayombong West Elementary School
Gaddang Task Force
Dibisyon ng Nueva Vizcaya
Kagawaran ng Edukasyon

Ganoon din sa pangalawang workshop na dinaluhan ng mga lumahok na pinamagatang "Gramatika ng Gaddang at Pagsusulat ng *Ortografya na Gaddang*." Natuklasan nila ang sistema ng Gramatika ng Gaddang. Ginanap ang workshop na ito noong 10–15 ng Disyembre 2018 sa DepEd Teachers' Camp and Facility, Villa Coloma, Bagabag, Nueva Vizcaya. Sa workshop na ito, pinagsama-sama nila ang kanilang mga kaalaman at nabuo nila ang unang borador ng *Ortografya ng Gaddang*. Dumalo lahat dito sa workshop ang mga guro at matatandang Gaddang ng Gaddang ng Nueva Vizcaya, Isabela (Burgos at Angadanan), Paracelis, Lungsod ng Santiago at Cauayan.

Dumaan sa pagsusuri ang ipinasang borador sa Komisyon sa Wikang Filipino mula noong Enero hanggang Setyembre 2019. Nagawa ang Balidasyon at Konsultasyon ng *Ortografya na Gaddang* sa NVSU Dumlao Farmers' Training Center Bayombong, Nueva Vizcaya noong 16-17 Setyembre 2019. Ang mga dumalo dito ay ang mga guro, matatanda na Gaddang ng Nueva Vizcaya, Isabela (Burgos, Angadanan), Lungsod ng Santiago at Cauayan, Paracelis, KWF, at TAP. Mahigit 75 katao ang dumalo dito. Pagkaraan ng isang linggo, pinulong ang mga piling guro at matatanda na Gaddang upang sa huling pagkakataon maisangguni ng maigi ang *Ortografya* bago ito ilimbag ng KWF. Nasaksihan ni Kgg. Carlos M. Padilla, Gobernador ng Nueva Vizcaya, ang magandang samahan ng mga Gaddang ng Nueva Vizcaya, Isabela, Paracelis, Lungsod ng Santiago at Cauayan sa pagbuo ng *Ortografya na Gaddang*.

NORLA S. VALDEZ

Principal I, Bayombong West Elementary School
Gaddang Task Force
Dibisyon ng Nueva Vizcaya
Kagawaran ng Edukasyon

APENDIKS

PATTURAK SI TUNNAK

1. Ino lengguwahe na kompyuter e maawag nakaiyegwa si:

English (United States)

United States-International Keyboard

2. Tuntulan ino tumuntufad a instruksiyon tapenu makaturak si pokable a ana tunnakna:

Kanggamma a ipaita	Palungu a Pindutan	Tumufad a Pindutan	Kabalinanna
Sintaw ino paballay a ana tummadna	' (apostrophe key)	Letra na netummad a pokable	á, é, í, ó, ú
Ipit so uddi na paballay onnu sapit	` (grave accent key)	Letra na pokable a tuntufaran na ipit	à, è, ì, ò, ù
Paballay a neyuddi so ipit e antu netummad a paballay na sapit	^ (circumflex accent key)	Letra na netummad a pokable	â, ê, î, ô, û
Schwa	“ (quotation marks)	Letra e	ë

PATTURAK SI TUNNAK PASODDAG

1. Ino lengguwahe na kompyuter e maawag nakaiyegwa si:

English (New Zealand)

Maori keyboard

2. Tuntulan ino tumuntufad a instruksiyon tapenu makaturak si pokable a ana tunnakna:

Kanggamma a ipaita	Palungu a Pindutan	Tumufad a Pindutan	Kabalinanna
Pokable a asoddag ino pabbanggat	` (grave accent)	Letra na pasoddag a pokable	ā, ē, ī, ō, ū

APENDIKS

PAGSUSULAT NG TULDIK

1. Ang lengguwahe ng computer ay dapat naka-set sa:

English (United States)

United States-International Keyboard

2. Sundin ang sumusunod na instruksiyon upang makasulat ng patinig na may tuldik:

Nais maipakita	Unang Pindutin	Sunod na Pindutin	Kinalabasan
Aling pantig ang may diin	' (apostrophe key)	Titik ng diniinang patinig	á, é, í, ó, ú
Impit sa dulo ng pantig o salita	` (grave accent)	Titik ng patinig na sinusundan ng impit	à, è, ì, ò, ù
Pantig na nagtatapos sa impit ay siyang diniinang pantig ng salita	^ (circumflex accent key)	Titik ng diniinang patinig	â, ê, î, ô, û
Schwa	“ (quotation marks)	Titik e	ë

PAGSUSULAT NG TULDIK PAHABA

1. Ang lengguwahe ng computer ay dapat naka-set sa:

English (New Zealand)

Maori keyboard

2. Sundin ang sumusunod na instruksiyon upang makasulat ng patinig na may tuldik:

Nais maipakita	Unang Pindutin	Sunod na Pindutin	Kinalabasan
Patinig na mahaba ang pagbigkas	` (grave accent)	Titik ng mahabang patinig	ā, ē, ī, ō, ū

KOMISYON SA WIKANG FILIPINO

Gusaling Watson, 1610 Kalye J. P. Laurel
Malacañang Complex, San Miguel, Maynila
Tel. (02) 8736-2525 / 8736-2524 / 8736-2519
www.facebook.com/angkomisyonsawikangfilipino
komisyonsawika@gmail.com
www.kwf.gov.ph